

EESTI KIRJANDUS

1933 № 7

SISU:

- O. URGART: Hugo Raudsepp 50-aastane. (Pildiga.)
ED. HUBEL: H. Raudsepp „Siinai tähistes“.
- R. PÖLDMÄE: August Kitzberg'i libahunditeoste allikaist.
JOH. V. VESKI: Eesti Kirjanduse Seltsi Keeletoimkonna viimaste otsuste kohta.
- G. VILBERG: Eestikeelsetest taimenimedest ja nende tekkimisvõimalusist.
- OSV. KUKKUR: Eduard Wilde — Kogutud teosed XVII.
D. PALGI: August Tõnurist — Novelle ja miniatüüre.
AUG. RAUD: Kaks Hans Aanrud'i noorsoojuttude-kogu eesti keeles.
- E. LAID: Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat VII (1931).
Eesti raamatute üldnimestik 1932. a. alates, 43. poogen.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI
VÄLJAANNE

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

1933 ASUTATUD 1906. XXVII

Ilmub iga kuu lõpul, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja J. V. VESKI.
Abitoimetaja D. PALGI (arvustised).

Toimetus: P. ARISTE (folkloor), H. KRUUS (ajalugu),
A. SAARESTE (keel), FR. TUGLAS (kirjandus).

Käsitajade tagasisaamiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käsikirjad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käsikirju lühendatud kujul.

Toimetus ja talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroos, Suurturg 12, Tartus, telefon 6-01, avatud argipäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 50 senti.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Postil kaotsiläinud numbrid saadetakse hinnata uuesti ainult siis, kui sellest on teatatud talitusele hiljemalt kuu aega pärast numbri korrapärasest ilmumis-aega.

Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

- Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Suurturg 12, tel. 6-01.
Akadeemiline Kooperatiiv, Jaani 7, tel. 63.
„Noor-Eesti“ k/ü, Rüütli 4, tel. 2-66.
K/ü. „Postimees“, Suurturg 16, tel. 2-50.
A. Tasso, Promenaadi 16, tel. 5-70.
J. Krüger, Rüütli 11, tel. 7-60.
- Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastusühisus, Pikk 2, tel. (20)4-94.
SuurKarja 23, t. (2)15-13.
K/ü. „Rahvapäevik“, Jaani 6, tel. (20)6-66.
Harju 48, tel. (2)24-49.
A. Keisermann, Kinga 5, tel. (2)14-51.
- Rakveres: Joh. Triefeldt, Pikk 17.
- Narvas: „Pressa“, ajakirjanduse keskladu, Hermann 11.

Kuulutised teksti järel: lehekülj 30 kr., pool lehekülge 15 kr., veerand lehekülge 8 kr.

Varemad aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga à 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga à 5 kr. ja XXIV—XXVI (1930—1932) hinnaga 6 kr., nahkköites 2 kr. kallim.

Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1907. aastast hinnaga 50 senti number.

Tellige raamatuid Eesti Kirjanduse Seltsilt! Saatke oma aadress nimestikkude ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusi!

Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Suurturg 12, Tartus, tel. 6-01.

Hugo Raudsepp

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

TARTUS

JUULI 1933

NR. 7

Hugo Raudsepp 50-aastane.

Sellest on möödunud vaevalt kümme aastat, kui ilmus Hugo Raudsepa esimene draamatiline teos, komöödia „Demobiliseeritud perekonnaisaga“. Ja pidi kuluma veelgi mitu head aastat, pidi ilmuma mitu uut teost samas dramaatilises vormis, enne kui Raudsepp omandas selle keskse asendi eesti näitekirjanduses, milline on tal nüüd.

Raudsepp ei olnud küll enne „Demobiliseeritud perekonnaisagi“ enam kirjanduslikult neitsilik. Juba Tartu linnakoolis käies või varsti peale selle lõpetamist¹⁾ algas Raudsepp katsetamist värssidega, millise tegevuse tulemusi leiame sajandi esimestest aastatest alates rohkem kui kümne aasta kestel siin-seal ajalehtedes, ajakirjades ja albumites. Sajandi esimese aastakümne lõpul seltsib sellega följetoniviljelemine ja vähemal määral ka novelliharrastus ning teise aastakümne lõpust peale ilmub Raudsepa teoseid, eeskätt novelli alalt, eriraamatutenagi. Kui veel mainida Raudsepa kirjanduse- ning teatriarvustisi ja esseesid, lõpuks ka paari näidendikatset, mille avaldamiseks autoril peale esimeste äparduste ei jätkunud energiat või hoolimist — siis ongi tõmmatud välised piirjooned paarikümneaastasest kirjanduslikust tegevusest enne „Demobiliseeritud perekonnaisaga“. Seda pole mitte vähe, koguni nii nobeda sule jaoks mitte, nagu on Raudsepal. Kuid isegi nii lähikesest perspektiivist, kui on meil praegu, ei ole põhjust Raudsepa kui luuletaja, följetonisti või novellisti toodangut nihutada eriti silmapaistvale kohale eesti kirjanduse üldarengu skeemis. Muidugi on seegi osa tähtis ja huvitav Raudsepa teoste põhjalikule lahka-jale, ta arengu üksikasjalisemale jälgijale ja pärimuste selgitajale, kuid linnulennulise üldülevaate katse tohiks kõigest sellest siiski kergelt üle minna.

Nii on siis Raudsepa kui korvatamatu kirjandusliku isiksuse kindlajooneline kujuvõtmine toimunud õieti alles kümne viimase aasta jooksul. Aga kui „Mikumärdi“ autori minevik eriti laiema

¹⁾ Lähemaid eluloolisi ja bibliograafilisi andmeid leidub „Eesti bioograafilises leksikonis“ (1926—29) lk. 413—414 ja mõnes suhtes veel täielikumaid teises isikuloolises teatmeteoses „Eesti avalikud tegelased“ (1932) lk. 263.

üldsuse jaoks on nii lühike (liiatigi teotses Raudsepp kaua Milli Mallika nime varjus), siis seda üllatavam tohiks olla asjaolu, et Raudsepp 10. juulil s. a. sai juba 50-aastaseks.

Hugo Raudsepp on palju vähem „kirjandusajalooline“ isik kui teised temavanused ja see teeb raskeks ka tema toodangu hinnangu. Lisaks sellele pole Raudsepa teosed ajalähedased mitte ainult väliselt, vaid ka sisuliselt. Ta ei ole heitunud oma loomingu „labastamast“ päevaprobleemide lahendamisega, nende sissepõimimisega isegi sellisesse teosesse, mis mängivad kauges minevikus või fantastiliste dekoratsioonide vahel. Ta pole kokkunud ka oma isiku „alandamisest“, kaasa minnes noorte kirjanikkudega, kellest enamik on alles kujunemise poolel teel, ega pole teda kohutanud hädaoht saada sellistel puhkudel välguwardaks, kellele langevad teistelegi määratud löögid. Sõnaga, Hugo Raudsepp on kogu oma arvessetuleva loominguga sedavõrt tänapäevane, sedavõrt veel lahkarvamuste keerises, et peaaegu iga tema puhul öeldud väide võib esile kutsuda kuumaksminekuid ja vastuväiteid.

Ainult ühes suhtes on Raudsepa teened täiesti vaieldamatud: eesti näitekirjanduse väljaviimine pärast A. Kitzbergi tegevuse lõppemist tekkinud seisakust on olnud kõigile nähtavalt peamiselt Raudsepa ülesandeks. Viimaseil aastail ilmnenu enneolematust elevusest eesti näitekirjanduse alal selgub eriti ilmekalt, kui tugev on olnud Raudsepa antud tõuge. Aga ühes puhtkirjandusliku ülesande täitmiseega on ta ühtlasi ka eesti teatri vähemalt osaliselt, vähemalt ajutiseks vabastanud aastaid kestnud ummikust.

Juba selliseги loominguliste jõudude vallandajana ja suunjana näitekirjanduse alale on Raudsepa ülesanne kõrgesti hinnatav ja kirjandusajalugu ei pääse temast mööda ka siis, kui me ta loomingu sisuliste väärtuste üle veel peaksimegi ägedusega edasi vaidlema ka tulevikus.

*

„Demobiliseeritud perekonnaisaga“ (1923) algab Raudsepa tegevuses uus ajajärk, kuid see komöödia ise liitub oma olemuselt siiski rohkem Raudsepa varasema följetonistliku kui hilisema draamatilise toodanguga. Nagu Raudsepp ise tähendab, kuulub see nende „kergete naljamängude ja dialoogistatud päevakajastiste“ hulka, mis iseseisvuse algaastail õiendasid „vaba Eesti sotsiaalsete pinnavormide ja koduste vahekordade naeruvääristamist“. Autoriksi oli „Demobiliseeritud perekonnaisal“ veel ajalehtede joonealuste vestleja Milli Mallikas. Sisuline murrang aga sündis alles järgmise teosega, draamaga „Kohtumõistja Simson“, mis ilmus „Loomingus“ 1924 (eriraamatuna 1927) ja millega algas Raudsepale nii iseloomulik elu põhiprobleemide käsitlemine aktuaalses rakenduses.

Oma monograafias Mait Metsanurgast tsiteerib Hugo Raudsepp hispaania kirjaniku Unamuno sõnu, milles kaevatakse hispaanlaste kuni tõntsuseni ulatava tõsisuse üle. Sealsamas leiab ta või-

maluse konstateerida Mait Metsanurga ja F. Tuglase puhul „raskusevaimu“ olemasolu meil enestelgi. Aga juba ammu enne nende mõtete avaldamist „Mait Metsanurgas“ on Raudsepp hoopis põhjalikumalt teotsenud ühe rahva raskemeelsuse ja selle põhjustega.

„Sünk on Jehoova ja süngeim rahvas on ta valitu,“ nuriseb „Kohtumõistja Simsoni“ nimitegelane. Ning veelgi: „Päev-päevalt kujuneb mulle selgemalt pilt — määratu kaljurahn, mida kannab põrmukübemeke enese turjal! Väike kitsas maariba, ja see ääretu, ähvardav taevas ta üle! Tilluke rahvas, orjanud egiptlasi, nälginud kõrbes... mida tillukesem ja vaevatum, seda suurem jumal ta kukil!“

On loomulik, et selline rahva ja jumala masendav ebaproportsionaalsus viib ka eluõulisema ja mõttetugevama isiku mässuni oma kõrgema valitseja vastu. Raudsepa Simsoni erandlik päritolu on andnud ta olemusele teissugused alused, kui on teistel teda ümbritsevatel inimestel, ja seetõttu ongi just tema otse kutsutud revolutsiooni algama rahvusliku raskusevaimu vastu.

Ühes rahulolematusega valitseva jumala vastu tekivad Simsonil kindlapiirilised kujutelmad ka sellest, milline võiks olla parem ja õigem jumal. Õige ja hea jumal on Simsoni mõttekujutuses „kuldsete salkude ja lahkete siniste silmadega“. See on jumal, kes siis, kui oli lõpetanud loomise, istus „maha, pani kaks kätt kõhu peale ja naeris südame põhjast selle üle, mis ta teinud, nii lõbus oli tal seda vaadata, nii armsalt, õnnelikult ja pisut naljakalt oli tal see korda läinud!“

Pakkudes kaks teineteisest erinevat kujutlust jumalusest valgustab „Kohtumõistja Simson“ ka neid inimlikke põhitunge, mis on sundinud selliseid jumalusi looma. Ühelt poolt, mis puutub iisraelisse, siis ei taotle see õnnelikuks saada õnne aktiivse otsimisega, vaid lootuses hilisemale tasule Jehoovalt kannatab pealepandud raskusi sünge vahvusega. Simson soovastu rajab oma elutehnika õnne aktiivsele otsimisele eeroose kaudu. Ta on olnud kõige õnnelikum oma elus, kui kaksteist päeva vilisti tütardega lõbutse-des on võinud end tunda täiesti vabana Jehoova ja iisraeli teenimisest. Ning selle viimase elutehnika seisukohast on esimene õnnetootluse tee muidugi liiga pikk ja küsitavgi. Kui Jehoova peaks tasuks seniste kannatuste eest vabastamagi iisraeli vilistite ikke alt, kas oleks see küllaldane ja õige tasu, kas sellega saadaks õnnelikumaks? Simson seda igatahes ei usu: „Iisrael on teisi rahvaid ikkesse pannud ja taas on ta ise orjusse langenud. Ikka vaheldub see: üks on isand ja teine ori. Kui nüüd ikka ja igavesti on nii, et on ainult isandad ja orjad, ons nii väga tähtis, kes on ori ja kes on isand? Ons nii väga tähtis, et ori saab isandaks ja kes isand oli, saab orjaks; aga maailma kord püsib ja jääb muutmatuks? Teie kutsute mind vilisteid lööma, kuid mina ihaldaksin lüüa maailma korda...“ Meie ei eksi vist, kui oletame, et Simsoni maailmakorra muutmisplaanis on Jehoova asendamine eeroosega.

Ühtlasi on Simsonile ka selge, et kui ta oma elutehnika täies ulatuses tahab realiseerida, siis Jehoova tahtmised peavad jääma täitmata, sest nii eerose teenimine kui ka Jehoova poolt määratud ülesande teostamine — iisraeli vabastamine vilistite alt — ammutavad jõudu ühest ja sellest samast allikast. Ta arutleb: „Olen vägimees, mu käsivarre rammu tapab. Aga sama ihurammu võib ka elu anda ja saata, sigitada ja luua. Miks on tapmine kangelas-tegu, aga elu sünnitamine ja selle loomisrõõm pahe? On viha ülevam ja kaunim kui armastus?“

Nii mõtleb Simson oma mõtte elurõõmsast jumalast kuni lõpuni, aga „kui inimene mõtlema hakkab, siis on ta hull nende meelest, kes seda kunagi pole teinud“. Tõepoolest polegi Simson oma rahva keskel neid mõtteid avaldades muud kui joounud või hull. Ja seepärast otsustab ta tõe lõplikuks proovimiseks kiusata otse kõrgemat võimu iseennast. Oma esimesest katses saabki ta tuge, kuid teine katse Delilaga saadab ta vilistite ning seega õnnetuse kätte, ja Simson pöördub jälle tagasi äraproovitud Jehoovausu poole, olles rõõmus, et on olemas keegi, „kes kõige eest hoolitseb ja kelle peale veeretad oma koorma“...

Nii osutub Simsoni eeroosele rajatud elutehnika ja usk kaitsetuks viletsuse sissetungi vastu. Teiselt poolt ei tõenda aga Simsoni loobumine uuest jumalast ja tagasipöördumine endise juurde kaugeltki seda, nagu oleks ühes sellega ekslik ka ta esialgne veendumus, et Jehoova-usk on paljas illusioon. Simsoni ümberpööramine teose lõpul kõneleb vaid sellest, et illusioongi võib olla trööstiks viletsusse sattunud inimesele.

Komöödias „Ameerika Kristus“ (1926) tõestabki Raudsepp, et usk ka kõige petlikumasse illusiooni võib mõnikord anda otse käegakatsutavaid tulemusi, kui aga seda usku osatakse otstarbekohaselt rakendada. Nimelt päästab seal usk ühe India seikleja olematutesse miljonitesse vähemategi raskusteta päriselt pankroti äärel oleva ärimehes.

Usk India noormehe miljonitesse on „Ameerika Kristuses“ siiski üsna kõrvaline ja kurioosumlik usuprobleemi rakendamisjuhtum, aga ka oma olulisemates osades teotseb teos samade jumalaprobleemidega nagu „Kohtumõistja Simsoni“. On vist üllatav, kui ühtede ja nendesamade põhiprobleemide kasutamist leitakse kohe draama järele komöödias. Selle vaatenurga järsu ümberpaikamise põhjustest on Raudsepp ise kõnelnud monograafias Mait Metsanurgast. Ta on leidnud seal juba ette ebaõnnestumisele määratud olevat iga draama, mis tahetakse kirjutada piibli motiividel. Sest nii uskliku kui uskumatu jaoks on piibli-ainestik kangelaslik võitlus jumalaga võimatu; sellele, kellele jumal on olemas, on „piiblijumala ülivõim inimesele... sedavõrt tohutu, et igasugune vastuhakk oleks otsustatud ainsal momendil; teisele aga, kellele jumalat pole olemas, tundub kangelane deklameerivat tüh-

jusse“. Selles teatava liialdusega väljendatud seisukohavõtus leidub kindlasti ka omajagu tõtt, kuid teiselt poolt ei ole vist ka hoopis õigustatamatu küsimus, kas on Raudsepal üldse tõsisemaid kalduvusi sügav-traagiliste elamuste kujundamiseks.

Igatahes käsitleb Raudsepp „Ameerika Kristuses“ usuprobleeme tänapäeva inimesele psühholoogiliselt lähemast vaatevinklist. Ta esitab terve rea jumalaid ja puuslikke, milliste pettelisest iseloomust mõnel juhul on teadlikud nende puuslikkude kummardajad isegi (näit. ärimees Tammist: laske need rahamehed mu juurde tulla, sest nende päralt on taevariik!). Raskelt-dramaatilisel teotsevad oma jumalatega ainult vaimuhaige pastor Kärkmann ja lõplikult eneseimetlusse uppunud kirjanik Johannes Niglas.

Peamõtte terava esiletõstmise asemel langeb siin siiski rõhk märksa rohkem kui „Kohtumõistja Simsonis“ nüansside jälgimisele, mõtet varieerivate rohkete tüüpide ja sündmuste esitamisele, millega ähvardub ideeline põhikavastik kohati mattuda hoopis läbi-paistmatuks. See on hiilgav näidete ja illustratsioonide paraad, mis aga tähelepanu liialt enesele tõmmates jätab teataval määral varju kõige olulisema: see on mõtteitihe, kuid mitte niivõrt mõtteselge raamat. Et tegelaskond moodustub eeskätt tõusikuist ja igauks neist oma näo järele loodud puusliku kaudu saab küllaldaselt mahti end naeruvääristada, siis on osa arvustusest „Ameerika Kristuses“ näinud enne kõike tõusikluse pihta sihitud satiiri ning jätnud kõrvale teose jumalaprobleemi. Teos ise annab selleks igatahes oma jagu õigustust.

Käsitelnud eelmisis tõis jumalust kui illusiooni, lastes kord sellel illusioonil inimest valitseda ja põhjust anda traagikakski, kord jälle inimesel üle olla illusioonidest ja neid siiski pidada vajaliks — ei jõua Raudsepp jumalaga, loojaga seotud küsimustekompleksist veel mitte välja ka järgnevas teoses. Fantastilises komöödias „Sinimandria“ (1927) selgitab Raudsepp looja vahekorda tema teosega. Kirjanik Kuslapuu, kes pärast surma satub tema enda teosega loodud maailma, ei saa selle maailma kuningaks ega jumalaks, vaid peab leppima seal ainult mustatöölise osaga. Nõnda ühtib siis siingi arendatud mõttekäik üldjoontes varemast teoseist tuntud mõtetega: kuigi paradiis (jumal) on inimese enda mõttekujutuse vili (illusioon), siiski võib ta inimese saatust juhtida ja määrata. Mille poolest aga „Sinimandria“ tähendab õige järsku pööret, see on vorm.

Senini on kiidetud eriti „Kohtumõistja Simsoni“ vormi. On leitud see olevat kirjutatud „kauni ilukirjanduse stiilis“, on nimetatud seda Raudsepa „stiilitihedaimaks“ raamatuks. See kõik võib pidada paika, kuid vaatamata kaunidusele ja tihedusele puudub „Kohtumõistja Simsoni“ stiilis tunduvalt see kordumatu ainulaadus ja isikupärasus, mis ainuüksi suudab anda väljendusele elu ja päästab stiili ka siis, kui see otseses mõttes „kaunis“ ja „tihe“

polegi. „Kohtumõistja Simsoni“ stiili puhul võib selle kiiduväärsusele vaatamata tekkida tunne, et nõnda oleks võinud ka mõni teine keskpärase stiilitundega varustatud kirjanik. Ja isegi „Ameerika Kristuse“ stiil omab teatavast veel liiga lodev-lohmakast följetonistlikust iseloomust hoolimata rohkem omapära ja elu. See oligi üle võetud peaaegu puhtalt Milli Mallika följetonidest, kus oli olnud küllalt aega areneda ja muheneda. Följetonide stiilist otsest tuletada oma komöödiate stiili, seda vajalisel määral puhastades ja kohandades, see oli Raudsepale igatahes kõige ökonoomsemaks ja kõige rohkem tulemusi töötavaks kirjandusliku laadi vahetamise võimaluseks. Draama alale tungimine tähendas talle aga kahtlematult sirgjoonest kõrvale põikamist sellele stiilialale, mille teotsemiseks ta varasem tegevus ei pakkunud peaaegu mitte mingisuguseid kogemusi.

Följetonistiilist tuletatud konventsioonivaba „madalat“ stiili püüab rakendada Raudsepp ka „Sinimandrias“. Följetonistliku stiili mõtteteravus on siin viidud aga üllatava sammu võrra edasi „Ameerika Kristusega“ võrreldes. Sellele mõtteteravusele on lisaks ohtrasti juurde toodud lopsakat naturalistlikku rahvapärasust. Kõige selle tulemuseks on eriti erandlikult omapärane stiil, mille sädelevust tunnustavad needki, kes midu põhimõtteliselt ei taha lubada kuigi vabu käsi stiili arendamiseks naturalistliku rahvapärasuse suunas.

Raudsepale endale pidi siiski „Sinimandria“ stiiliprobleemide lahendamine tunduma vist üsna riskeeritud katsena, sest kuigi tulemused olid üldiselt head, ei jätanud ta esialgu sama stiililaadi, vaid pöördus näidendis „Siinai tähistel“ (1928) tagasi „Kohtumõistja Simsoni“ „kauni“ stiili juurde. „Siinai tähistel“ on senini ühtlasi küll ka viimane katse „kaunis ilukirjanduse stiilis“, samal ajal senini ka viimane, milles käsitletakse eelmistele lisaks veel kord põhjalikult jumaluseprobleeme.

Eespool-käsiteldud teostest „Ameerika Kristuses“ mööda minnes on puudutatud küsimust, mis sünnib siis, kui üksikisikul pole üldse jumalat, ei head ega halba. „Siinai tähistel“ tahab põhjalikumalt välja selgitada, mis saab tervest rahvast, kui ta ei oma enese üle kõrgemat käskijat. Usuta olekusse on sattunud iisraeli rahvas Siinai mäe jalal: Egiptuse isandate jumalad, keda seal orjuses olles kummardati, jäid Egiptusse maha, Mooses ei ole aga veel uut usku suutnud luua ega rahvale anda.

Nagu selgub, ei ole usuta jäämine rahvale sugugi õnneks: tekib intriige, rahunusi ja mässukatseidki. Ollakse valmis isegi orjusse tagasi minema, peaasi, kui pääseks endiste jumalate manu. Aga kui pole võimalik tagasi minna ja kui pole võimalik ka soetada endale suurte härrasrahvaste monumentaalseid härgjumalaid, siis lepitaks isegi väikese rahva kohase väikese vasikaga — kui oleks aga keda kummardada. Väike kuldvasikas muretsetaksegi, kuid sellest ei jätku tröösti kuigi kauaks, sest et Mooses selle hävitab.

Ja lõplik rahu tuleb alles siis, kui Mooses ise on andnud rahvale usu ja jumala.

Nii tõendab Raudsepp ka selle teosega usu vajadust, kuid ta ei jäta nüüdki teravalt alla kriipsutamata selle illusoorust. „Rakendasin jumala rahvale,“ kõneleb Mooses. „Aga ise ma teda ei vaja. Ise ma teda ei vaja...“ Veel küünilisemalt väljendab sama mõtte Aaron: „Mõistan jumalaid mitte ainult teenida, vaid, kui tarvis, ka valada, ehehe!“

Praegu puuduvad veel lähemad andmed selle kohta, millal algas Raudsepa tutvus Freud'i õpetusega. Igatahes leidub freudlikke jooni vähemalt juba „Kohtumõistja Simsonis“, neid leidub ka järgnevais teoseis, kuid mõndagi sellest on võimalik seletada ka juhusega. Täiesti läbipaistev Freudi vaadete rakendamine algas aga „Mikumärdiga“ (1929), mis ilmekal kujul jätkus ka järgnevais teoseis, „Põrunud aru õnnistuses“ (1931) ja „Vedelvorstis“ (1932).

Ühtlasi siirdus Raudsepp nende teostega reaalseste koduste olude raamidesse: esimeses tänapäeva külaellu, teises linna poliitilisse miljöösse ja kolmandas taluelu oludesse möödunud sajandi lõpul.

Inimliku teotsemise tõukejõudude analüüs kuni alateadvuseni välja meie enda tõsielust valitud väga ilmeka inimmaterjali najal — see moodustab „Mikumärdi“ ideeliselt üsna laialivalguva sisu. Nagu omal ajal „Ameerika Kristuses“, nii on „Mikumärdiski“ haa-rang tehtud liiga lai, materjali kuhjatud liiga palju — selle all kannatab aga põhijoonte selgus. Kipub silmi kirendama suur hulk õnnelikult leitud üksikmomente, kõrvalprobleemide lahendusi, mis lõikuvad mällu üliteravasti ja takistavad põhijoonte selget nägemist. Suur hulk eksiarvamusi on võrsunud sellest asjaolust ja võib neid areneda siit edaspidigi. Ühes suhtes on aga „Mikumärdi“ „Ameerika Kristusest“ siiski mitmevõrra õnnestunum: kuigi siin nagu sealgi kompositsiooni kindlamalt ei juhi selgesti väljendatud põhi-idee, siis ometi on „Mikumärdi“ ülesehituslikuks paremuseks monumentaalne keskkuju, mis pakutavat siiski teataval määral suudab koos hoida. Selle keskkuju, kõrtsides ja kongressidel tormi ja tulega priiskava Jaak Joorami kaudu ütleb autor ühtlasi, mis tal öelda olulisemat. Mis Mikumärdil tehakse või tegemata jäetakse, sõltub sellest, kas põhitungid leiavad väljendust otsesel või subliimeeritud kujul, nagu oskab kõnelda patu vastu mitte just hoolimatult linnatüdruk Silvia onu Jooramile tema karakteri seletuseks: „Selle tormi ja tulega, mis niisama tühjalt... õhku lased — sellega teeksid mitu naist õnnelikuks!“

Aga sellest jalamaid järeldus teha, nagu propageeriks Raudsepp erosele rajatud elutehnikat, oleks muidugi eksisamm. „Kohtumõistja Simson“ kõneles nimelt selle vastu ja samuti kõneleb selle vastu ka „Põrunud aru õnnistus“. Teabki ju Raudsepp ühes Freudiga, et see, kes õnne taotlemise rajab üksi armastusele, on murede

vastu kaitstamatum kui keegi teine. On huvitav, et ükski neist, kes Raudseppa selles on süüdistanud, ei ole märganud, et kirjanik laseb Noorkikkal oma uue elutehnikaga joosta karile ammu enne seda, kui ta on jõudnud tõelise õnneni. Sama tüdruk, kelle ta tahab valida oma tulevase õnne jagajaks, viib ta kõigepealt haigemajja ning laseb tagasi opereerida õnnetuse — mõistuse.

Raudseppa kolmest viimasest teosest on „Põrunud aru õnnistus“ ideeliselt kahtlemata kõige huvitavam. Viimastel aegadel ikka teravamini ilmsiks tulev nähis, et kultuuri (eriti tehnilise kultuuri!) areng ei suuda inimesi õnnelikumaks teha kui endine madalam kultuur, on kultuuri suhtes ärganud kahtlusi laiemalt, kui seda üldiselt teatakse arvata. Teadmine, et lühikese aja kestel inimesed võivad üksteist hävitada moodsate vahenditega kuni viimseni, et ühiskondlik-politilised korraldised inimese isiklikku julgeolu tagavad viimasel ajal koguni vähem kui varemalt, isiklikku vabadust kitsendavad aga rohkem — kõik see on aina soodustanud skepsise arenemist. Lisaks sellele teatakse, et nii kuis üksikindiviid võib muutuda neurootiliseks, võivad haigushood tabada ka kultuuriajajärke. Vahe on ainult selles, et üksikisiku neurootilisust võidakse parandada, sest et käepärast on võrdlusmaterjalina suur hulk terveid eksemplare, kultuuri haigustumisel aga puudub selline võrdlusmaterjal. Freud, kes on ses küsimuses Raudseppale tuge andnud, kõneleb sellest: „Ma võin vähemalt kohmetuseta kuulata seda arvustajat, kes arvab, et kui silmas pidada kultuuripüüete sihte ja vahendeid, mida seejuures tarvitatakse, siis peab otsusele tulema, et kogu pingutus pole vaeva väärt, ja tulemuseks võib olla ainult olukord, mille üksikindiviid leiab olevat väljakannatamatatu.“

Ometi pole Raudsepp antud kultuurilist seisundit arvustades ammugi mitte kultuurivaenuline. Nagu teiste probleemide puhul, tõstab Raudsepp ka käesoleval juhul küsimuse üles, valgustades seda kahelt küljelt. Ta näitab kultuuri ajalisi puudusi, selgitab aga ühtlasi sealsamas, kui vähe põhjust on idealiseerida kultuurile vastupidist seisukorda.

Kui Noorkikka põrunud teadvusse ei olnud veel jõudnud teenijatüdruku Roosi ahvatlev olemasolu, tundis ta suurt õndsust juba sellest, kui sai „oma olemuses vedelda ja loomuses logelda“, uskuda, et „kõik, mis tuleb . . . tuleb niikuinii . . . ja karta pole ka midagi. . . maailmast sa välja ei kuku!“ Spinoza, Grabbe ja Freudi mõttelüketest sellisele alaealisele õnneseisundile sattudes on Raudsepp rutanud seda lähemalt kirjeldama oma viimasest teoses „Vedelvorstis“. Aga petlikuks osutub seegi, kui arvatakse, et sellises alaealises algseisukorras olemine tähendab keevat õnne. Seksuaalse ärkamisega jõuab vedelvorstist Kustav juba välja primitiivsest õnneseisundist, ja kuidas tal käsi edasi käib armastajana, seda võib õppida kas või põrunud Noorkikkast.

*

Eespool on püütud võimalikult kokkusurutult mingit pilti pakkuda Raudsepa kirjanduslikust isiksusest eeskätt ta toodangu olulisema osa peaprobleemistiku najal. Nii joonistatud Raudsepa kuju ei saa olla muidugi kõigiti selge. Õige tunduvalt võiksid lisamaterjali pakkuda ta mahukas monograafia „Mait Metsanurk“ (1929), tema arvukad artiklid ja muidugi väga oluliselt ilukirjanduslike teoste rohkete kõrvalprobleemide jälgimine. Aga selgi juhul, nendegi materjalide arvessevõtmisel kohtaksime Raudsepal palju sellist, mida oleks raske kindlammaste süsteemi viia. Följetonistina armastab ta asju vaadelda tihti sellest küljest, millest tavalisest pole harjutud seda tegema. Nii esitab ta tihti üllatavaid seisukohti, mida seletada ei saa kindla maailmavaatega, vaid kritiseerimise, teisitivaatlemise tarbega. Seejuures on ta üsna ettevaatlik kindlate positiivsete sihtide näitajana. Aga eeskätt arvustajad, vähem kahtpidi talutajad on lõpuks meie realistid või naturalistid peaaegu ilma erandita.

Oskar Urgart.

H. Raudsepp „Siinai tähistes“.

„Mikumärdist“ saadik on Raudsepp teatrikirjanikuna *gemachter Mann, un homme arrivé*. Arvustus suhtus sellesse rahvatükisse küll kaunis skeptiliselt, osalt õigusega, aga publik maal ja linnas ei keelanud oma tunnustust. Kui siis ilmus „Põrunud aru õnnistus“, ideeliselt tugevam, väljendusviisis tagasihoidlikum, siis hakkas arvustuski Raudsepa tõsisemalt võtma, ei tihanud teda lõbusaks vestlejaks Milli Mallikaks pidada. Aga lehitsedes selle autori vareminki ilmunud näidendeid märkame huviga, et ta ammu enne „Mikumärdit“ ja „Põrunud aru õnnistus“ on suuremat tunnustust väärinud, kuid mitte leidnud või mõnesugustel kõrvalistel põhjustel seda talle keelatud. Kui loeme uuesti, tähelepanelikult näit. „Kohtumõistja Simsonit“, „Sinimandriat“ või „Siinai tähistel“, siis leiame neis kõige esiti kandva ideestiku, selle kõrval rea mõõdamannes käsitletud motiive ja siis ilmatu hulga vaimukalt väljendatud ääremärkusi elu-, usu- ja kunstifilosoofiast, ning arvustavaid pisteid tänapäeva olude ja sündmuste kohta.

Eriti väärrib tähelepanu näidend (mitte komöödia!) „Siinai tähistel“, mis ilmus 1928. aastal ja valmis arvatavasti 1927. a. Meie rahvas oli ligemale kümme aastat iseseisvat elu elanud, omal jalal käinud, palju väärsamme teinud, mitut eksiteed rännanud, ebajumalaid ja kuldvasikaid kummardanud. . .

Palju sarnasust oli meil iisraeli rahvaga, kes, vabanenud vaa-rao ikke alt, kõndis esimesi aastakümneid kõrves Moosese ja Aaroni juhtimisel. Meie olime pääsenud vaevu tsaari ikke alt ja

meidki juhtisid oma Moosesed ja Aaronid. Nagu Iisrael hakkas varsti kõrvest tagasi Egiptuse lihapottide juurde igatsema, nii hakati meilgi esimeste peltumuste järel poolsalajas endisi aegu leinama, kus oli leiba kõigil, ei kõikunud ärid, rahad ega paberid. Kergem oli olnud nii meil kui iisraelil lasta end võõrastest juhtida kui omal jalal käia, ise endile teed otsida ja rada raiuda.

See suur sarnasus veetles Raudseppa kauge kuulsa ajaloolise rahva saatust jälgima, sellest rööpjooni meie rahva saatusega otsima. Et öelda mõndagi meie rahva tänapäeva, mineviku ja tuleviku kohta, valis ta kujutuseks ühe tähtsama momendi iisraeli rahva saatusest, nimelt selle, kus Mooses, tuntud legendi järgi, Siinai mäel Jehoovat kohtas ja sellelt käsud sai oma „valitud rahva“ jaoks, kus see rahvas omal jalal püsti käima õpetati, temast Egiptuses omandatud orjaveri ja kombes välja põletati, kus temale missioon anti ja suund aastatuhandeiks kätte näidati.

Peategelaseks siin on Mooses ja temale vastasmängijaks — rahvas, esimene oma maiselt orienteeritud kõrgete ideaalidega, teine oma kõige maisemate instinktidega. Mooses käib Siinail ja sealt tulles „kohiseb“ tal rind ja „keel on kaarus ilmutamissõnust“. Ta seab tähiseid ja kirjutab käske: „sina pead! ja: sina ei pea mitte.“ Ta ei aja rahvaga poliitikat, ta tambib oma rahvast kui pottsepp savi. Ta avastab vanadest pärimustest ja rahvaluule-allikaist jumala ja käsib seda uskuda. Jumala kujundab Mooses oma näo järgi ja oma ideaalide kohaselt, niisuguse, „kes ei tee nalja ja kelle ees värisetakse“, kes käiks tulisambana rahva ees ja näitaks teed. Aga mitte taevasse, hauatagusesse ellu. Oh ei! Sellest, hauatagusest elust mõelda ja selle eest hoolitseda oli egiptlaste ideaal. Iisraelile peab Jehoova oma käskudega ja keeldudega olema vaid teejuhatajaks maises elus. „Meie ei vaja taevaid ega tagailmu,“ ütleb Mooses. „Vallutame Kaanani ja täidame maa. Kui liiva mere ääres, kui tähti taevas!... Kõik terved ja tugevad rahvad ripuvad maise küljes, ainult nõrkade surmahirm sünnitab tagailmu. Kes ajalikus elus ei teotse, sel ep ole igavest elu... Kaua aega elada maa peal ja palju korda saata, see olgu iisraeli töötus!“ Rahva silma eest varjul, kõrgel Siinail teeb Mooses lepingu Mägihaldjaga või Metsalisega (kuidas, seda me lähemalt ei tea) ja võib nüüd selle nimel rahvasi käsutada. Iisrael on saanud oma „Suure Taltsutaja“, ta on pandud selle orjusse, sellega ühtlasi suurte ideede orjusse. Selle uue isanda vastu on täita kohused. „Kohus on kalju. Usk on kirk. Usklik on oma himude tuulelipp. Aga kes kohust täidab, selle tee on sirge kui siht hauani.“

See on Moosese vaade oma missioonile. Sellest lähtudes saab ka mõistetavaks tema suhtumine enesesse, oma hingesse. Ta peab oma ülesande täitmist rahva juhtimises ja käsutamises tähtsamaks hinge õilistusest. „Saati kui lahkusin Egiptusest, pole mul aega olnud vaadata oma hingesse,“ ütleb ta. „Olen mina päevavaras,

kel pole ametit, kes küürib oma hinge, et ta hiilgaks kui vaskpotid vaarao emanda koka toas, ja ei saa keegi söönuks sest särast.“ „Kes rahvamees, ei saa enesele lubada usu ja südametunnistuse mõnususi. Aga nemad täidavad oma kohust kui kuningad ja karjased, nende mõtted künnavad vagusid elu raamatusse ja nende teod kujundavad maailma näo.“

Moosese kujutamisel on Raudsepp tarvitanud umbes sama meetodit, mis Shaw'gi oma kangelasi esindades: on püüdnud näidata suurt meest võimalikult inimeslikuna. Juba välimusestki pole Mooses antud tavalise vägimehena. Nagu iirlase Caesar ei tee midagi erakordset või üllatavat, vaid seda, mis on igas seisukorras kõige otstarbekohasem ja enesestmõistetavam, nii ei mõtle ka Mooses oma rahva jaoks midagi ülirmaist ega heroilist, vaid seda, mis on tema ihu ja hinge tervisele kõige vajalikum. Ta ei kutsu oma rahvast kuhugi lumiste kõrguste poole, nagu Ibseni Brand, vaid viljakale Kaananimaale. Tema Töötatud maa jookseb söödavaid elemente — piima ja mett. Mooses ei vaja valitseja väliseid attribute, trooni ega krooni. „Kus ma istun, seal on minu aujärg.“ Talle on küllalt sisemisest jõust ja Jehoova autoriteedist, millele ta võib tueda rahva ees. Kui rahvas vajab hirmutust ja karistust, siis muundub mäelt tulnud Mooses, nagu asi nõuab: „Ta juus lehvib, ta kuuesilud lendavad... Ta pale hiilgab, ta silmad pilluvad välja.“ Ja needuste välgud sajavad rahva peale. Natuke hiljemini, kui on hädalised asjad aetud, mäss summutatud, leer puhastatud kuldvasika kummardajaist ja käsk antud teeleminekuks, lausub ta naisele: „Anna mulle süüa, Sipoori...“ Nagu iga teine inimene, kes teinud oma töö. (Selle väga inimesliku akordiga lõpebki näidend, ei mingi suure žestiga ega „sügava“ sõnaga.) Et Mooses pole hingelt puhas ega püha, et ta on liigagi inimeslik, seda on tal enesel liialtki lastud alla kriipsutada, nagu juba kuulsime.

Ülempreester Aaron tuletab kõigiti meelde meie aja oportunistlikku kirikumees, kes katsub rahva ebausust kapitali lüüa. Ta on küll Moosese vend ja sagedasti näeme teda venna seltsis, aga ta ei juhi, pigemini on ta rahvast juhitud; tema suu läbi tulevad kuuldavale rahva väikesed ihad ja väiklased ideaalid. Ta kahtseb Egiptusest lahkumist, kus ta juba noorelt oli leidnud templis tulusat teenistust, ja mõlgutab mõtteid, et „mis oli õndsam ja kuulsam, kas orjus Egiptuses või priius kõrbes? Kas täie vatsaga orjata või tühja kõhuga peremeest mängida?“ Aaron on osav kõnemees, nagu neid meil ilmlikkude ja eriti vaimulikkude hulgas küll ja küllalt leida: „Teinekord pean tükk aega kõnelema, enne kui ise taipan, mida mõtlen ja mis tahan öelda.“ Jumalaotsimist ei pea ta enese asjaks, sest „preestrid ainult teenivad jumalaid, kui neid on“. Kui ei ole, teenivad ka, kui selle eest leiba saavad. Aaron on preesterlikkude kehaümarrustega, „mis ilmselt otsivad vaipade ja patjade mugavusi“, aga kui kena kõrvetüdruk Mitra

teda ahvatleb, lepib ta põõsastikugi mõnusustega. (Muide, pärast tõstab ta selle lõbutüdruku templi esineitsiks ja teeb ta „pühaks“. On ju preestritel alati see meelevald olnud.) Oma täies „suuruses“ esineb meile see esimene iisraeli ülempreester kuldvasika-loos. Suurel ja vägeval Egiptuse rahval oli jumalaks suur härg olnud, väike, jõuetu iisraeli rahvas nõuab enesele vasikat, ja Aaron valab selle.

Rahva vanema põlve juhi kohale kisub enese üles Asser, väike mees, aga suur auahnuse tuli südames. Tõusnud väepealikuks, on tal esimeseks ülesandeks lõpetada Moosese valitsus ja lahkuda Siinai jalalt, et minna tagasi Egiptuse lihapottide juurde. Aga kasvav põlv on juba sõjamängudes noore Joosua juhatusel karastatud, vabadusele ja iseseisvusele sirgunud — Asser langeb Joosua kae läbi ja siis puhastatakse iisrael umbrohost, kõigest sellest, mis „äbar ja sant“, kõigest sellest, mis „madal ja kade, mis luuras nurga taga ja sõi enese sisse kui käsn“. „Ja sel päeval löödi maha ligi kolm tuhat meest.“

Peale Asseri ja Aaroni on antud veel rida teisigi tüüpe, kes peavad aitama tõendada vanema põlve inferioorsust, tema igatsust tagasi orjusse, et aga paremini kõhtu täita, tema igatsust nähtavate, käegakatsutavate vähenõudlikkude jumalate jälele. Kõrge ideaal, viia rahvas Tõotatud maale, jääb noorte teostada. Selle ideaali poole osutades lõpetab Raudsepp käsitledava näidendi optimistlikumalt kui ühegi teise, sirgjooneliselt, julgesti, paradoksses mängluseta.

Naiskujude loomine ei ole Raudsepal üldse kerge, eriti tõsise näidendi jaoks. Liiga naiselik element kipub neis esile elementaarselt, vahenditult, mitte hingeliseks, veel vähem vaimseks sublimeeritult. Mirjam, „prohvet“ ja „laulik“ (viimast omadust küll vaid nimetatakse, ei esitata), tungib peale oma vennale, püüab vägistada Joosua, katsub õnne Asseriga. Et ta on ilmselt haige (eriti oma seksuaalses impulsiivsuses), siis vaatame teda kui niisugust huviga, mitte esteetilise elamusega. Plika Elvet on Mirjamile oma idealismiga mitmeti vastand. Teda ei veetle mees hirmude rahuldajana ega vägitegude kordasaatjana, sangarina, vaid ainult kui armastaja, kellelt võib loota ihusugu. Elvetki on pealetungiv oma armastusega, kuigi selle kvaliteet on õilsam. Liiga proosalikult on lastud Joosual Elveti tundmustele vastata: „... lapsi pead saama, niipalju kui soovid. See on tühi asi mehe käes ja läheb nobedasti. Jõudetundidel...“

Kuigi Raudsepp toetub oma loomisprotsessis peamiselt intellektile (nagu seda teostest selgesti võib tunda), ei ole siiski kahtlust, et aja meeoleolud sugereerisid talle äinestiku. Tal oli seekord huvi öelda oma sõna rahva juhtide, rahva juhtimise, selle juures tekkivate kollisioonide j. m. kohta. Selle kõige väljenduseks valis

ta sobivad tegelased, vahekorrad, seisundid, sündmused, aga avaldab siiski oma vaateid ja hinnanguid peamiselt tegelaste sõnade kaudu.

Mooseses on antud suure rahvajuhi ideaal, kuigi ta inimesena pole ideaalne ega, nagu nägime, võigi seda olla, kui oma ülesannet hästi tahab täita. Vist on allteadvus autorit, kes teadlikult läbi ja läbi veendunud demokraat, pealegi radikaalne demokraat, sundinud kujutama niisugust juhti diktaatorina. Aga teadlikult sellesse ainstikku suhtudes ei võinud teist valikut olla. Kui rahvas on vähe arenenud, kui tal pole veel ideaale, kui ta ei mõista veel püstitada tähiseid, ei taha nende järele vabatahtlikult käia, siis tuleb juhil teda käsutada, aina käsutada, kohusetäitmisele sundida. On rahvas kangekaelne, siis tuleb teda kas või ülemaiste karistustega hirmutada ja sõnakuulmisele painutada. Usk võib olla selle juures juhile sündsaks vahendiks, kuigi sel muidu pole väärtust. Peaasi, nagu kuulsime, pole see, et rahvas või üksik inimene usub, vaid et ta oma kohust täidab. Takistab raiskuläinud element liikumist Tootatud maa suunas, siis tuleb ta armetult kõrvaldada. On roiskumine sügavale läinud, siis tõuseb noor, terve sugupõlv ise selle kõrvalduseks. Demokraatiaga mänglemine poleks siin sobinud.

Noorsugu (kaudselt jällegi meie oma) pole siiski üleliia idealiseeritud. See noorsugu armastab sõjamänge ja harrastab relvatarvitamist; kas ta on ka tööks kõlvuline, selles kahtleb vanur Sebedeus, öeldes: „Imelik tõug, see uus noorus iisraelis! Selle asemel, et loomi karjatada, ja kasulik olla päevatoimetuses, nad puhuvad sarve ja mängivad sõjamänge... Ja laulavad imelikke laule iisraeli aust ja suurest tulevikust.“ Muidugi, see tulevikuideaal võib udune olla, aga ta on ometi võrratult kõrgem vanurite omast, kes aina sugereerivad enestele alaväärtuslikkuse kompleksi, korrates skeptiliselt: „Meiesuguse tulevik, öhöhö!“

Vaimukas stseenis kõrvetüdruku ja ülempreetri Aaroni vahel jagatakse teravaid pisteid maksvale kõlblusele ja kirikule. „Tõsine armastus ei nõua tasu!“ manitseb Aaron. Aga armu asjus Egiptuse meetodite järele kui tõsine kunstnik ettevalmistatud Mitra vastab õigusega: „...kui preester jumalat palub teiste pärast oma kõrgema oskusega ja südame kutset jälgides: kas ei pea ta ülalpidamist saama oma ametist?“ Nõndasamuti ka lõbutüdruk enese andumisest.

Näidend algab sellega, et Mooses saab tõuke Haldja või Metsalise leiutuseks oma tiira ja vaimuhaige õe Mirjami sonimisest. Järgnevad pildid, kus näeme selle uue jumala püstitamist. Mooses lõpetab võidukalt, kuldvasikas on purustatud, Metsaline valitsemas, Asseri mäss nurjub, „iisrael liigub — Siinai tähistel... Mooses mõte, Joosua mõök...“ — Tootatud maa poole.

Üldiselt suurele draamale vastav sündmustik. Kui aga puudub tugev pinge ja haaravus, siis vist selle tõttu, et kõnelused, nii sädelevad kui nad ka on (või just selle tõttu), kütkestavad tähelepanu, tõmbavad selle enesele, nagu liiga rikkalik ornamentika suurejoonelisei hoonel.

Mõned stseenid (nagu näit. Aaroni ja Mitra, Joosua ja Mirjami vahel) on tegelaste või ajajärgu lähemaks iseloomustuseks huvitavad, aga jätavad jällegi peamotiivi unarusse või tumestavad üldelamust.

Raudsepa näidendis üllatab iga lehekülj aforistlikkude rep-
liikidega, iga stseen on kui lõbus filosoofiline ilutulestik. Vaim sä-
tendab emotsionaalse külje arvel. Üldse: Raudsepa näendid val-
gustavad enam kui soendavad, „Siinai tähistel“ samuti kui teised.

Raudsepa näidendite tegelased on pigemini tüübid kui indivi-
duaalsed inimesed. Nad on teatud maailmavaate kehastajad, väl-
jendavad seda vaadet; neil puudub mõnigi kord isikupärane mit-
mekülgsus, elava inimese tuhandest komponendist koosnev hing.
Neis puudub dialektiline siseheitlus ja areng. Aga võib-olla just
väheste, selgete, tugevate ja tüüpiliste joonte tõttu on need
kujud meelde jäävad, mõistetavad, kõlbavad suurema hulga oma-
taoliste esindajaiks. Nad on kaugelt silmapaistvad oma dekora-
tiivsuse tõttu.

Kui Raudsepp ei leia tänapäeva kirjandusloos ega autoriteeti-
deks peetud arvustajate silmis täielikku tunnustust, siis oleneb see
mitmesuguseist põhjustist. Esiteks teeb ta vahest oma vääriliku-
matelegi kujudele mõnikord sellega kahju, et laseb neid liialt lihat-
seda ja vaimutseda, lõbusalt küll, aga „stiili“ segavalt. Teiseks on
Raudsepp oma mentaliteedilt nii omapärane nähtus meie kirjandu-
ses, et äratub arvustajais võõrastust (nagu näit. A. Kivi omal ajal
Soomes). Tema väljendusviis pole tavaline, sellepärast paljudele
— lubamatu, sallimatu, hüljatav! Kolmandaks püüab Raudsepp
teadlikult olla rahvakirjanik. Ta on kui usumees, kes omal käel
hakkab rahvale jutlustama ja kes siis akadeemilise kirikumeeste
korporatsiooni silmis väärrib vaid põlgust. Ta on kui usumees, kes
ei kannu musta kuube, valgeid lõpuseid, kes kantslisse astudes ei
jõllita silmi taeva poole, ja sellepärast ei võta akadeemilised kiriku-
mehed vaevaks tema jutluste sisusse tungidagi.

Raudsepa õige hindamine seisab alles ees. Aga ei ole kaht-
lust, et tähtis ning arvatavasti kaaluvam osa tema loomingustki
on alles ees. On ta ju oma menukamad teosed kirjutanud alles
viimaseil aastail ja jõudnud elu suureks pööripäevaks oma loomis-
võime parimale tasemele.

Ed. Hubel.

August Kitzberg'i libahunditeoste allikaist.

August Kitzbergi ilukirjandusliku loomingu uurimisele asudes kohtame siitki veel rohkesti meie kirjanduses 19. sajandil maksvat vaadet: tarvitada vabalt meie lugejaile tundmatuid, eeskätt võõrkeelseid allikaid alusmaterjalina oma teoste loomisel. Võõraid eeskujusid on Kitzberg teatavasti jälginud mitme lühi-, eriti lastejutu kui ka lavateose kirjutamisel, enamasti nimetades ennast tõlkijaks või ümbertöötajaks, mõnikord aga kaotades sootuks teoste ühtekuuluvuse jäljed. Teisest küljest ilmneb ka varakult Kitzbergi kirjanikuloomuse kujunemisel sügav kiindumine kodunurga loodusse, inimestesse ja nende igapäevastesse askeldustesse, eeskätt aga kõiki neid nähtusi kajastavasse rahva luuleloomingusse, mille teemade liitmine ja avardav väljatötamine moodustabki tähtsa osa ta kirjanduslikust loomingust.

Eriti libahunditeoste allikate jälgimisel satume rohketele rahvaluulelistele pärimustele ja kodukohast põlvnevaile andmeile, mille päritolu märkimine ongi käesoleva kirjutise peamiseks ülesandeks.

Teatavasti on A. Kitzbergi varasem loomistegevus üsna vähe viljakas, kusjuures esimesed katsed sisaldavad õieti vähe algupärast. Mainides rahvasuust üleskirjutatud kohalikku muistendit, *Kuidas Õisu ja Kariste järved sündinud*, millega tulevane kirjanik debüteeris *Eesti Postimehes*¹⁾, J. V. Jannsen'i külajutu *Räägi, mis sa tahad, tondid ja kodukäiad on siiski tõsi lavalist ümbertöötust*, mis meie päevini ei ole säilinud, koduloolis-kirjeldavat *Kodukurukesest*²⁾, Kotzebue' lustmängu *Virrvarr'i tõlget* (1878), siis veel A. Koldekivi' varjunime all ilmunud lühijutustisi *Murest murtud*³⁾ ning *Õösine ime*⁴⁾ ja kirjeldavat laadi *Eesti esivanemate kuldpärandusest*⁵⁾, siis ongi loendatud peajoontes kõik, mis see Mulgimaa poolsaksastunud kirjutaja-härra oli tootnud silmapaistvamat oma kõrvalhuvilise suleharrastusega poolteise aastakümne kestel enne oma pikema algupärandi *Maimu* valmimist.

Möödunud sajandi kaheksakümnendate aastate üldine huviärkamine oma rahva minevikuelu ja -luule vastu kajastus kaasaegses ilukirjanduses ajaloolis-romantilise jutustise sünni näol, mille võrdlemisi edukad saavutised äratasid varjatud loomejõud ka Kitzbergis. Sellele puhangule järgnevaile ajaloolistele jutustistele moodustab nagu programmilise sissejuhatise Kitzbergi

1) „Eesti Postimehe lisaleht ehk Jututuba“ 1874, nr. 23.

2) Kodu-kurukesest. Mõnda ilusalt isamaalt. Pöögile lastepidu mälestuseks aastal 1878. Tartu. [Autori nimeta.]

3) „Sakala“ 1884, nr. 16—17.

4) „Oleviku Lisa“ 1839, nr. 7.

5) „Oma Maa“ 1888, nr. 10 ja 12.

eespool-mainitud, *Oma Maas* A. Koldekivi nime all ilmunud kirjutis *Eesti esivanemate kuldpärandusest*, mis tunnistab autori pikema-ajalist liikumist muinasainete vallas. Kirjutise minevikuromantikat idealiseeriv luulevaimustuslik toon on hiljemini kandunud *Maimu*-jutustise autorlikesse vahemärkustesse ja meeoleolusse ajamaalinguisse. Seda asjaolu kinnitab K. ise kirjas dr. J. Hurdale¹⁾: „Kas ehk lugesite, mis mineval aastal „Oma Maa” sees Koldekivi nime all „Esivanemate kuldpärandusest” kirjutasin. Sellesamas toonis on „Maimu“ kirjutud.“

Autori naiivset ideaalide-leidmise usku minevikust iseloomustab järgmine katke *Kuldpärandusest*:

„Aga meie vanad jutud ja laulud toovad meile tunnistusi esivanemate kõrge-aatelisest vaimuelust, nende kombedest, püüdmistest ja nende hingepuhtuse täiusest. Nad kannavad meile sõnumeid mineviku varjutatud sülest, teatusi ühe looduse-rahva — pealiskaudsest kultuuraharidusest alles ülelakkumata — oleku ja mõtete järjest, kujutavad meile vastuvaidlemata tõsiseid piltisi meie esi-isade ja -emade kõrgest paleuslikust südameharidusest, piltisi nii ilusaid ja armsaid, kui neid teiste, ajalooliste suurrahvaste alguse aegadest asjata otsime“²⁾.

Kirjutis lõpeb ajajärgu üritustele vastava üleskutsega:

„Korjakem vanavara, esivanemate kallist pärandust, ehteks enesele, enne kui surm viimsete teadjate taadikeste ja eidekete suhu mulda surub ja meie esivanemate kuldpäranduse igavese unustuse sülle ära matab“³⁾.

Kirjaniku enda aktiivsest kaasatöötamisest hoogsale rahvaluule kogumisele kõneleb jällegi mainitud kiri J. Hurdale, mis on olnud nähtavasti kaaskirjaks Hurdale lähetatud rahvaluule-saadetisele. Kiri, mis dateeritud Pollis, Karksi khk., 3. veebr. 1889. a., algab Kitzbergile omase kõrge vaimustustooniga:

„Kõrgest auustatud õpetaja Herra! Oh kui südamest võtan ma Teie isamaalisest vanavara kogumise tööst osa, kui mull ka enesel nii väga väha aega ja mahti üle jääb, isi korjata. Aga ma olen nooremaid taga utsitanud ja loodan, et varsi Karksi kihelkonnast vanavara tulema saab“⁴⁾.

Saadetis ise sisaldab 89 oktaav-leheküljel andmeid mütoloogilistest olenditest, saagasid, sünnilugusid, linnulaule, loitse, ajaloolisi seletusi, peamiselt kohalikest kinnismuististest jne., mis A. Kitzberg koos oma venna Jaaniga enne 1889. a. Karksi kihelkonnast kogunud⁵⁾. Mitmest siinleiduvast saagast ja muinasmälestisest on K. loonud oma esimese pikema jutustise *Maimu*, mille eest andis kaasaegne kirjandusearvustus autorile täielise kirjanikutunnustuse, kroonides teose Eesti Kirjameeste Seltsi

1) Kiri leidub Eesti Kultuuriloolises Arhiivis (EKIA): Hurt 9, 52.

2) „Oma Maa“ 1888, lk. 205.

3) Seals., lk. 251.

4) Kiri EKIA-s.

5) Kogu leidub Eesti Rahvaluule Arhiivis: H II 23, 183—272.

võidupeol esimese auhinnaga, ja lugejaskondki suhtus sellesse küllalt vastutulelikult¹⁾).

Nähtavasti *Maimu* toodud loorberid sunnivad kirjanikku uuesti sulge kätte võtma muinasainete ümbertöötamiseks ajaloolis-romantiliseks „külajutuks”, mis ilmubki „*Olevikus*“ 1891. ja 1892. aasta vahetusel, pealkirjaga *Libahuint*²⁾). Jutustise tegevusaja lähedus olevikule võimaldab autorile *Maimus* valitseva muinasaja ebamäärasuse vastandina maalida *Libahundis* ilmnevat ajaloolist tagaseina ja usutavalt ning teravapiirdeliselt tõmmata maksvaid olustikujooni. Teoorjus-aegse talupoja olukorra kirjeldus on saadud Kitzbergi isalt, nagu seda tõendab kirjeldise teiskordne esinemine *Ühe vana „tuuletallaja“ noorpõlve mälestuste* I osas³⁾). *Libahundi*-jutustise uuestitrükkimisel *Külajutude* I andes on aga välja langenud suurem osa kirjeldavat elementi, mille kohta autor mainib joonealuses märkuses, et jutustisest olevat pikem peatükk kas *Oleviku* toimetuse või tsensori poolt maha tõmmatud, sest see sisaldanud orjusaegse elu kohta andmeid võib-olla liiga tumedais värvides⁴⁾). Tõeliselt on siin tegemist eksitusega, sest autor on jätnud tähele panemata jutustisest ilmunud osa 1891. a. *Oleviku* 51. numbris, milles leidubki *Külajutudes* puuduv katke. Kirjelduse terviklikkus ja loogiline mõttearendus ei luba oletada mingisugust vägivaldset kärpimist. „Puuduva“ osa uestikirjutamine ei olevat aga võimalik, sest „allikas, kust ammutasin, on mulla alla vajunud ja — mälu väsinud“⁵⁾). Siiski on kirjanik püüdnud umbes poole lehekülge kirjutada mälu järgi *Libahundi* uue trüki⁶⁾ ja hiljemini koguni *Tuuletallaja* I osa jaoks⁷⁾), kuid vähe suudab ta meenutada kirjeldisest olulist. Puuduvas osas kõneldakse talupoja suurtest teoorjuse-kohustustest, mis hoiavad ta äärmises vaesuses. Sellest hoolimata olnud rahvas rõõmus:

„Laupäeva ja pühapäeva õhtatel helises mets ja maa torupilli ja lutusarve häälest. See ei olnud kellegi mees, kes sikusarve puhuda ei oskanud. Naesed leelutasivad, tütrukud laulsivad, et lust kuulda“⁸⁾).

See ellusuhtumise põhilaad kandub õige väheselt jutustisse endasse, rohkemal määral aga hiljemini *Libahundi*-draamasse (2. ja 3. vaatus).

1) „Maimu“ on kirjutatud 1839. a., ilmus esmakordselt „Postimehes“ 1892, nr. 114—126, samal aastal eriraamatuna, selle 2. ja 3. trükk 1893. a.

2) „Olevik“ 1891, nr. 50—51; 1892, nr. 1 ja 3—4.

3) *Tuuletallaja* I, lk. 16—17.

4) *Külajutud* I ja II, 2. trükk, lk. 78.

5) *Seals.*, lk. 78.

6) *Seals.*, lk. 78.

7) *Tuuletallaja* I, lk. 16—17.

8) „Olevik“ 1891, lk. 1050.

Jutustises esineva vanavara-korjava noormehe vanemate ühendamine A. Kitzbergi enda vanematega on kirjaniku vaba sobitus, sest nende elusaatused ei ole mingil määral kokkusattuvad¹⁾, pealegi suri hoopis varakult K. ema, kellest jäi pojale vaid hämaraid mälestisi²⁾.

Libahundi-jutustise ja pärast samanimelise draama aluseks laiemas ulatuses on olnud aga kogu muistendeid ja üks muinasjutt libahundist, mis sisult vastavad üldiselt levinud mütoloogilistele kujutelmadele³⁾.

Soenditest ja soentseks käimisest.

1. Soent ehk libahunt oli verejäänuline ennast hundiks muutnud inimene. Kes soentseks tahtis minna, käis kolm korda käpukile ümber kivi ja ütles: „Nih, nah, nahk selga, kih, kah, karvad peale, under ander hunt valmis”, siis muutus ta hundiks.

2. Kord teeninud pois peremehe juures, kus sagedaste värsket liha süüa antud; poisile olnud aga arusaamata, kust värsket liha võetud, sest et oma lammaste arv alles seisnud. Ükskord künnud peremees ja pois metsa ääres, seal märganud pois, kuidas peremees hobuse seisma jätnud, võsasse läinud, salasõnu pobisedes käpukile kolm korda ümber suure kivi käinud ja siis hundina metsa jooksnud ning tüki aja pärast jälle lambaga tagasi tulnud.

3. Teine kord lähemale uurates olla pois salasõnad hundiks moondamise juures ära kuulnud ja katsunud seda järele teha. Asi läinud aga pooleldi korda. Väljas pidi moondanud ta küll hundiks, aga inimese meel jäänud päha, ta ei ole murda jaksanud ega ennast enam ka inimeseks moondada saanud. Hobuse poole minnes olla see ühes adraga kodu jooksnud, mees hundina taga järele. Kodus olla ta kolde nurka kükitanud, kust peremees teda leidnud ja asjaolust aru saanud. See olla teda salasõnul jälle kolm korda vastupidi ümber kivi vedanud ja pois saanud jälle inimeseks.

4. Talu tütar ja teenija tüdruk olivad kiriku teel ja nägivad metsa ääres aasal kena varsa emaga söövat. Seda nähes ütelnud talutütar: „heidame siia kivi kõrva natukeseks magama.” Küll seisnud teine vastu, aga pidanud viimaks teise tungiva tahtmise peale järele andma ja magama heitma. Aga uni ei tule tal silma ja nenda märkab ta, kuidas peretütar ümber kivi käies ennast soendiks muudab ja varsa ära sööb. Pärast laseb tüdruk märgata et ta asjalugu pealt näinud, — siis vastab peretütar: „oleks ma seda teadnud, et sa kavalust pidasid ja ei maganud, ma oleks sind enne kui varsa ära söönud.”

5. — — —⁴⁾.

6. Inimene, kes soentseks korra ära käinud, ei ole jõudnud selle tungile vastupanna ja pidanud ikka jälle seda tegema.

Metsavaht võtnud noore naese ja olnud temaga väga õnnelik. Aga peagi märkanud ta, et naene ajuti kodust ära olnud, ka siis, kui neile juba veike laps olnud sündinud. Mees hakkanud järele luurama, kus naene käib, nenda saanud ta viimaks ka jälgile. Korra kui kedagi inimese hinge kodus ei ole olnud, näinud ta, kuidas naene soendina metsa

¹⁾ Tuuletallaja I, lk. 17—22.

²⁾ Tuuletallaja I, lk. 22—24.

³⁾ Leiduvad H II 23, 235—239 (1—8).

⁴⁾ Siin leidub üks kuradilugu.

jooksnud. Tüki aga pärast tulnud hunt metsast tõmbanud lapse toast lõugade vahele, läinud metsa ääre laia kivi juure, visanud hundinaha seljast kivi peale ja hakanud last imetama. Viinud siis lapse jälle kätki ja jooksnud hundina metsa. — Kui teine kord seesama lugu juhtunud, kütnud metsavaht laia kivi tuli palavaks. Kui siis naene jälle last imetanud ja hundi naha kivi peale viskanud, põlenud hundi nahk kõrri, ei ole enam selga sündinud ja sest saadik ei ole naine enam soentseks käinud.

7. Kirblas elas vanatüdruk Juula, kellest selgesti teati, et ta soendiks käis. Ta ei ole aga kedagi murdunud vaid käinud nagu koer inimeste järel. Seal kohal, kus tüdrukud naesed taskut puusa peal kandsivad, oli hundil paljas paik, sellest tundsid inimesed vana Juula hundina ära ja ei teinud temale midagi.

8. Soendist sai inimene, kui keegi noa (nuua) otsast leiba andis.

Kui võrrelda neid muistendeid Kitzbergi *Libahundi*-jutustises leiduvate rahvapäraste motiividega, siis selgub, et need on olnud ainsaks toeks kirjanikule libahundi-uskumuse esitamisel. Ühtlasi on rahvajuttude algeline sündmustikuosa moodustanud üldjoontes *Libahundi*-jutustise faabula juhtimise teed.

Libahunt on raamjutustis, kuna sündmustik esitatakse kaudselt, rahvaluulet korjava noormehe küsitlustele vastava isa kõneluste kaudu. See asjaolu jätab autorile võimaluse alguses teha mõningaid iseloomustusi idüllilisest muinasmälestiste vestlemisest leegitseva ahju paistel ja mälestisteheietajast endast, vana ja uue aja vahemaal seisvast isast¹⁾). Peale üksikuid küsimusi libahundi olemusest järgneb pikem moondumislugu, mis hoolimata oma mõningaist olustikku valgustavaist momentidest ometi jääb sidumata jutustise lõppossa koondunud päristegelaste ja sündmustikuga. Alguses antakse üldsõnaline seletus tegelastest, kellel puuduvad aga rahvajuttudele omaselt kõik isikupärasuse tunnused. Loo on jutustanud mina-isikule Juut-Juhan, kes ise käinud hundiks Hunt-Märdile mõisa poolt määratud sulasena, kuna Märdi nõiaakuulsus hirmutanud majast kõik teenijad. Siis järgneb muistend hundiksmoondunud peremehest ja ta tegevust salaja matkivast sulasest, kes pärast ei suuda vabaneda hundikujust, kuni peremees ta päästab. Muistendi on Kitzberg võtnud üle oma rahvaluule-korjandusest vaid väheste stiililiste muudatustega, jättes tegemata vähematki katset maalida laiemalt rahvajutu sõnanappi ja skeemaatilist ehitust.

Nähtavasti jutustise põnevuse tekitamiseks antakse aimu järgnevais kõnelustes isa ja poja vahel libahundistumisega ühenduses olevast perekondlikust saladusest, mille avaldamisele töötab ägedasti vastu poolpime ema, nähtavasti *Libahundi*-draamas esineva vanaema prototüüp²⁾). Põnevuse tõstmiseks järgneb gradatsiooni teine aste: kõnesolevaid isikuid seni minimaalselt puutu-

1) Külajutud I ja II, lk. 73—75.

2) Seals., lk. 74—75.

nud libahundistumine küünib juba jutustaja-taadi vanaisa-isa elusündmusisse, kuigi veel muinasjutulises ebausutavuse valguses, siiski teatavate isikusaatuse kaastundmust äratavate sugemetega ¹⁾). Vastava moondumisloo rahvapärane vaste leidub K-i üleskirjutatud rahvajuttude sarjas ²⁾), ainult lühemal kujul. Moondumine ise samal kohal tundub esimesest loost veel vähem usutavana, kandes rahvusvaheliselt levinud muinasjutuna ³⁾) endas kõiki ebareaalsuse tunnuseid. Jutu algtekstis puuduvad mõned üksikasjad, mis K-i ümbertöötises on ometi rahvapärased ja tavaliselt sama jututüübiga koosinevad. Vabatahtlikult moonduva metsavahinaise lugu asendab palju traagilisem noore naise moondamine nõiamoori poolt, kes paneb oma tütre libahundistunu asemele. See redaktioon ongi tavalisem, kuna K-i üleskirjutatud variant tundub selles suhtes puudulikuna. Lisaks muud erinevused sunnivad arvama, et K-l on olnud tarvitada sellest motiivist veel mõni teisend või juhuslik täiendus üleskirjutatud variandile.

Järgnevad vaheliited iseloomustavad noorema põlve lahtiütlemist muistseist kombeist ja uskumustest, rohkem aga valmistavad ette lähenevat tõusu, mis lahendab seotud keerdsõlmed. Lõplikuks laskumiseks usutavuse piiridesse „peab enne teadma, missugune aeg oli. Aeg ja inimesed“ ⁴⁾). Sellest tulenebki tarve kirjeldada ajaloolist tagapõhja ja karakteriseerida tegelasi. Järgnevad sündmused aga on inspireerinud muistend kahest tüdrukust, kellest üks kirikuteel varssa nähes moondub libahundiks, et rahuldada momentaanset libahimu ⁵⁾). See muistend sisaldab tõesti rohkesti draamatilisi elemente, mis on kängunud vaid rahvajutu skemaatilisuse tõttu. Libahundistumise kuulujutt tundlikust ja temperamendilt erakordsest noorest tüdrukust, kellel võivad olla armusuhted ja tulevikulootused, kokkupõrked armuheitmatu avaliku arvamusega ja väljatõukamine ümbritsevast seltskonnast, — see kõik kokku moodustab eo ipso mingi paljulubava jutustise kondikava, mille üksiklülide loomine vajab autori suleosavust, et muinasjutt ümber kujundada ajalooliselt usutavaks uudisjutuks. Kuulujutu levimist soodustab kõigiti Triinu ema nõiaakuulsus. Siiski tundub nõia peksmine kirikupostis jutustises anakronismina, liigselt keskaegsena, sest nõidade ja eriti libahundiks-peatute avalik karistamine ei ulatu 19. sajandisse, jutustises valitsevasse aega ⁶⁾). Peksulugu

1) Seals., 75—77.

2) H II 23, 237/8 (6).

3) A. Aarne muinasjututüüpide kataloogis 408*.

4) Külajutud I ja II, lk. 78.

5) H. II 23, 236—237.

6) Vrd. R. Winkler, Über Hexenwahn und Hexenprozesse in Estland während der Schwedenherrschaft. „Baltische Monatsschrift“ 1909, lk. 321—355. — M. J. Eisen, Eestimaa nõidade põletamine: „Agu“ 1923, lk. 1587—1590, 1633—1638. — H. v. Bruiningk, Der Werwolfwahn in Liv-

iseendast on üsna värvivaene ega näi tuginevat ühelegi kindlale allikale. Jutustise algkujus leidub märkus sellest, kuidas mõisa töökohustised sageli rikuivad talupoegade pidutsemisi, nii et „vana Turandi-Hans“ saadetud enda pulmapäeva õhtul Narva viinavoori¹⁾). Võimalik, et see lühike märkus inspireeris kirjanikule mõtte vaeslapse Triinu ilmumist tallu ühendada seiklus- ja ühtlasi kannatusrikaste vooriskäimistega.

Oodatud konflikt reaalsuse piirides segatakse korduvalt une-näolise fantastikaga, sest nähtavasti on autor tahtnud kasustada kõiki saadaolevaid libahundi-jutte. See tarbetu ökonoomsus on viinud jutustise lõpplahenduse sootuks muinasjutulisse valgusse. Uskumusi libahundi inimeslikkudest omadustest ja päästmise võimalustest maagiliste abinõudega²⁾ jutustisse sisse tuues jääb kirjanikul ainsa lahendusena üle Triinu kadumist ühendada ümbruskonnas liikuva taltsaloomulise hundi olemasoluga. Jutustaja ebaõnnestunud katse, päästa libahunt noa otsast antava leivaga, loob kogu eluajaks abielu-poolte vahele lahkarvamiste ebakõla³⁾), mis on õieti ainsaks ühendavaks lüliks raamjutustise minevikusündmuste ja nende kirjapanemis-aegse oleviku vahel.

Vähenõudlik *Libahundi*-jutustis ei märgitsenud suuremat teetähist Kitzbergi loomingus ega suutnud laiemat mõju avaldada kaasaegsele kirjandusele, olles ilmunud küll rahvaluule korjamise haripunktil, kuid kandes ühes ajaloolis-romantilise kirjandusvoolu mahakäivat kaasheli. Kirjaniku edaspidised aastad mööduvad tuuli tallates vesteliste ja päikesepoolsete oleviku-ainete radadel, mille tulemuseks on umbes tosin pikemaid ja rida väiksemaid jutustisi ning hulk näidendeid kasvavate külalavade algeliste kunstinõuete rahuldamiseks. Alles uue sajandi künnisel jõuab ta kunsti-draama loomise järku, olles ühelt poolt kutsutud tõusva kunsti-teatri algupärase repertuaari vajadustest, teiselt poolt kihutatud endas küpsnud võimete avaldumistungist. Kuid *Tuulte pöörise* aine aktuaalsusega väljakutsutud vaimud panid talle tee kinni oleviku-ainetes sammumiseks. Mitmeaastase vaheaja järele laskub ta tagasi minevikuvõitluste radadele, haarates sealtki oma rahva erinevate tundesuundade lahkõlasid. Kitzberg asub varemjoo-nistatud tüüpide ja sündmustikkude ümbertöötamisele, mis annab eesti kirjanduse kunstiküpsema ja luulerikkama draama *Libahundi*.

Eepilise teose dramatiseerimine tähendab harva kordaläinud järeloomingut. Paremini õnnestub tavaliselt lühema jutustise la-

land und das letzte im Wendenschen Landgericht und Dörptschen Hofgericht i. J. 1692 deshalb stattgehabte Strafverfahren teoses: Mitteilun-gen aus der livländischen Geschichte, Riga 1924, lk. 163—220.

1) „Olevik“ 1891, lk. 1050.

2) Külajutud I ja II, lk. 89.

3) Seals., lk. 89—90.

valine ümbertöötamine, kuna pikemast eepikateosest saab tarvitada ainult silmapaistvaid kõrgkohti, mille ülekandmine draamasse teenib viimase liigi põhinõudeid: kiirust, liikuvust, pinevust ja kompaktsust. Neid draama omadusi üldjoontes tundes on Kitzberg küllalt rohkesti vaeva ja hoolt ohverdanud oma võrdlemisi ebaõnnestunud algaja-jutustise ümbertöötamisel kunstiküpsaks lavateoseks. Draama sünniprotsessi on mitmeti huvitav vaadelda, sest et on säilinud kolm enam-vähem täielikku ja kaks poolikut käsikirja. Kõige varasem redaktsioon tuletab veel suurel määral meelde Kitzbergi nooruspõlve vaadet draamale — see on tõesti ainult „kehastatud jutt“, mille tähtsamad episoodid moodustavad üksikult draama vaatused. Draama on kavatsetud neljavaatuseliseks, lisaks eel- ja lõpumäng. Ometi on autor selles esialgses visandis hoobilt tabanud mõningad stseenid lõplikus kujus, mida on pärast hoopis vähe muudetud. Nõnda draama alguses leiduv kodune interjäär tähti veeriva Mariga ja mehi ootava naisperega, siis neidude ja Marguse pühapäeva veetmine metsas pähklikorjamisel, vanaema vestlused perekonna ajaloo ning traditsioonidest ja mõni väiksem stseen on aegsasti leidnud oma lõpliku vormi ning paiga. Üldiselt kannatab see redaktsioon eepilise venivuse pahet, eeskätt lavataguste sündmuste jutustamise tõttu, ega oleks laval sel kujul kuigi huviarata. Aeg-ajalt langeb ikka enam ära tarbetuid kõrvaltseene, mis on aina kasuks teosele. Tegevuse ühtluse nõudel on lõpuks koondatud kogu sündmustik Tiina isiku-
saatuse valgustamisele perekonna ja külaühiskonna piirides, kuna jutustises ja draama esialgses visandis peaaegu katastroofi sünnitavad kokkupõrked välisvõimudega on sootuks kõrvaldatud. Me-tamorfoosi teeb kaasa ka peategelase nimi: jutustises Triinu, draama käsikirjades peaaegu lõpuni Triina, mis viimaks on parandatud Tiinaks.

Libahundi rahvaluuleline külg jääb draamas üldiselt samaks. Langeb isegi välja liiaks muinasjutuline lugu libahundi-naise inimesekssaamisest naha põletamisega ja osa moondumisabinõude seletusi. Andmed libahundi välistunnustest põimitakse siia-sinna kõnelustesse, mis peavad illustreerima uskumuse sügavat juurdumist rahvasse ja säilitama sündmuste müstilist tagapõhja. Nõnda seletab 1. vaatuses perenaine noorele kasutütrele üldsõnaliselt libahundi inimeslikku olemust¹⁾. Samuti 3. vaatuse alguses jutustab vana naine vastuvõtliku massipsühholoogia ärevuses libahundi tunnustest, lühematest esimestest jalgadest²⁾, mis on jutustises mainitud möödamindes, muude omaduste loendis³⁾. See stseen tekitab õudust hundiksmoondunu vastu, lähenevat konflikti ette val-

1) Libahunt, lk. 13.

2) Seals., lk. 52.

3) Külajutud I ja II, lk. 89.

mistades. 5. vaatuses möödunud sündmuste kokkuvõtteks ja olevikuarvamuste selgitamiseks kõnelevad vanaema ja Jaanus Tiinaks peetava hundi inimeslikkudest omadustest ja päästmisvõimalusest¹⁾), hoides sellega ühtlasi kõrvale sündmuste arengu ette-aimamise võimaluse, mis suurendab huvi lõpplahenduse ootusel.

Illustreerivat laadi motiividena esinevad draamas ka jutustisest tuntud sulase matkimine peremehe libahundistumisel ja sellele järgnevad äpardused²⁾). Muudetud nimedega tegelaste (Juut-Juhan > Aasta-Mats, Hunt-Mart > Räägu-Rein) libahundistumine on leidnud draamas siiski pikema väljatöötuse. Vana naise jutustatuna sisaldab lugu rohkesti dramaatilise dialoogi voorusi: kompaktsust, loomulikkust, emotsionaalsust, ebavajalikkude osade kõrvaldatust. Draama sündmuste käiku motiiv otseselt siiski ei puuduta, vaid täidab ainult ajavärvingulise tausta maalimise ülesannet. Muistend on tasakaalustatud tarviliku sissejuhatava alguse lisandamisega ja tarbetute moondumise üksikasjade kõrvaldamisega. Kasutu moondumise põhjus, uudishimu, on asendatud kasupüüdlikkusega. Loo emotsionaalseks mõjuavaldamiseks on tarvitatud ka jubesusattribuute: „Silmad põlevad pääs ja veripunane keel hammaste vahelt väljas“³⁾). Selle moondumisloo esitamine põhjendab Tiina kokkupõrke rahvaga, mis ongi draama tõsupunktiks.

Tähtsama osa draama konflikti sõlmumisel moodustab muistend tüdrukust, kes murrab lihahimu varsa. Jutustises skitseeritud tegelased saavad draamas indiviidideks, kelle karakterite ja huvide vastandamine määrabki draama põhijooned. Esimese tõenduse Tiina libahundistumisest lausub just Mari, ta võistleja, kes ise on nähtavasti veendunud kaaslase süüis, kuigi ta alateadvusliku vaenusuhtumise tõukel on ühendanud hundi varsamurdmise fakti vägagi meelevaldselt Tiina toimingutega⁴⁾). Kuid Mari meeleheitlik sihilikkus on paremini esile tõstetud draamas kui jutustises, sest viimases esinevate juhuliselt kokkusattuvate andmete rohkus on draamas tublisti vähendatud. Selle loo esitamine Mari enda suu läbi võimaldab muistendit ilmekalt ühendada tõsieluliste sündmustega.

Tiina ema saatuselugu on sissejuhatavalt draama esimese vaatuse aluseks. Nõia karistamise asetamine kohaliku kiriku juurde ja talurahva käsutamine mõisa poolt suguõe piinamist pealt vaatama on märgatavalt mõjustatud *Maimu* peategelase surramisloost⁴⁾), nii et on isegi unustatud värviandmisel stseenide pooltuhande-aastane vahemaa.

1) Libahunt, lk. 97—98.

2) Seals., lk. 52—54.

3) Seals., lk., 53—54.

4) Külajutud I ja II, lk. 68—69.

Draama tegevusaja täpsamaks määramiseks alustatakse teos minevikulise interjööri kujutamise. Draama neljal esimesel leheküljel¹⁾ leiduva lugemistunni allikaks on olnud Kitzbergi noorpõlves avaldatud teoses *Kodukurukesest* leiduva „vana hea aja“ ülistamise vastavad elemendid:

„Pöög le kooli ajalugu.

Vanema inimestel on „vana hea aeg“ veel selgeste meeles, kus iga ema oma lapse ainus loomulik kasvataja ja koolitaja oli, kes oma väetikesi „Sülen kanni süvve-enna,

„Kaalaa karja saate-enna,

„Rüppen rügi löigatenna,“

kes neid „illikeste istuma“ ja „kahe jala pääl tammekest tegema“ õpetas, ja pärast kui laps selle aruliseks sai, voki kõrvas temale „Mei-je-mei-je-je-meie, ris-si-risti-ti-risti, õp-pi-õp-pe-pe-õppe-tus-si-tus-si-si-õpetuse viis päätükki päha tampis ja kui laps hoolas oli järele ütlemä, ämarikul teda lubas peeru sütt voki ratta külge panna ja nenda tulist rõngast teha, ehk jälle kui laps vallatu oli ja sõrmega vokisaba otsas rippuva rasvasarvekese sisse tikkus, et sellega raamatu lehe pääle „ilusat asja“ teha, teda ka tutti pidi sarjas, mis seegi tegi, eks ta olnud ikka palju parem, kui võõra võileib“²⁾).

Viimane osa tuli muidugi eemal hoida draamast kui sellele liigile sobimatu vestelisis.

Jõudes aga draamas leiduvate mitmesuguste rahvalaulude ja loitsude juurde peame konstateerima kirjaniku püsivat tööd ja pingutavat materjalihankimise vaeva teose etnograafilise ilme saavutamiseks. Et draama kirjutamise ajal³⁾ meie suuremad rahvaluule käsikirjalised kogud ei olnud kodumaal kättesaadavad, siis pidi K. tarvitama erinevaid ja üsnagi juhulisi allikaid.

Juba draama esimesest käsikirjast alates püsivad teise vaatuses alguses muutmatul kujul ussisõnad:

„Tolla-holla, pilli-paila!“ jne.

Neile nõidumisvärssidele ei leidu vasteid meie käsikirjalistes rahvaluule-kogudes. Variant läheneb kõige enam loitsu Põhja-Tartumaa lokaalredaktsioonile. Üksikuile värssidele leidub vasteid ka H. Neus'i ja Fr. R. Kreutzwald'i teoses *Mythische und magische Lieder der Ehsten* (1854), kuid laenamist sealt siiski ei või oletada. Võimalik ka, et autor on ise variandi rahvasuust üles kirjutanud.

Draama jaanitule vaatuses leidub algusest peale nukumäng, mis ongi muistseist mängudest jaanipäevale omasem. Kirjaniku abikaasalt saadud andmeil on K. teose rahvaluulelise materjali

1) Libahunt, lk. 8—12.

2) Kodukurukesest, lk. 12.

3) Pr. J. Kitzbergi andmeil olnud „Libahundi“-draama kirjutamise kavatsus autori! juba 1899. a. alates, mille teostamine viibinud aga peamiselt sobivate teatrilavade puudumise tõttu.

hankimisel pöördunud ka oma kodukohta, Karksisse-Hallistesse, siiski meile teadmata isiku poole. Eesti Rahvaluule Arhiivi kogud aga annavad selles suhtes rahuldava vastuse. Üle maa tuntud nukumängust on oma-aegne agar rahvaluule-koguja Leena Kase, pärastine proua Kaur, üles kirjutanud muu hulgas Hallistest ka kolm nukumängu teisendit. Arvestades A. Kitzbergi tutvust L. Kasega ¹⁾ ja *Libahundis* leiduvate nukumängu redaktsioonide lähedust Kase üleskirjutistele arvame leidnud olevat draamas sisalduva nukumängu laulusõnade algallika. Kase kogu on kirjutatud küll juba enne 1870. aastaid, ja *Libahundi* kirjutamise aegu ei asunud see meie kodumaal, kuid see ei kõiguta meie otsust, sest kogust on olemas mitu ära kirja, millest üks võis olla abiks ka Kitzbergi tellimuse rahuldamisel. Kase teisendid lühendatud kujul on trükitud ka Jaan Jung'i teoses *Eesti rahva vanast usust, kombedest ja juttudest* ²⁾, mida Kitzberg võis tundagi, arvestades ta kokkupuuteid J. Jungiga ³⁾, kuid viimase teoses leiduv nukumäng on tunduvalt lühem Kitzbergi teisendeist ega sisalda kaugeltki kõiki elemente. Draamas trükitud nukumängu-laulud on käsikirjades tunduvalt lühendatud ja keeleliselt muudetud, kaugenevad seega tunduvalt ka Kase teisendeist. Sõnastuselt erinevad ka võrreldavate teisendite tegevusekirjeldused, sest et Kitzberg on olnud sunnitud seda segama puhi režiimärkustega. Lõplikuks veendumiseks variantide ühtekuuluvuses esitame nad siin Kitzbergi omast esialgsest käsikirjast, muudatusi arvestamata (värsside loend minu poolt; R. P.).

Kitzberg:

- Lähme nukku ehtimaie,
 Kulda kägu kängitsema!
 Ehi nukku, eeri nukku,
 Ehi nende ehtemile,
5. Mis su emal enne olnud,
 Vanaema valmis teinud.
 Pane pääle pardi sulgi,
 Liida pääle linnu sulgi,
- Selga a'a hame linane,
 10. Pääle pihik peenikene,
 Jalga sukad sulgilised,
 Otsa pane keerud kingad,
 Ümber pane suure sõuu,

Kase:

- Lähme nukku ehiteme,
 Vaesta lasta valmisteme,
 Kägu kulda kengitsemene.
 Ehi nukku, eeri nukku.
 5. Ehi neile ehtemille,
 Säe neile säädemille,
 Pane neile pandemille,
 Mis su esal enne olli,
 Mis su emal enne olli,
 10. Vana ema valmis tennu.
 Pane pääle pardi sulgi,
 Liida pääle linnu sulgi,
 Oma maa mehiku sulgi.
 Mõse suu, suiu pää,
 15. Selga a'a ame linane,
 Pääle pane pihta peenikene,
 Jalga pane suka sulgitse,
 Otsa pane keeru kenga,
 Ümber pane suure sõu,

1) Tuuletallaja II, lk. 22—25.

2) Seerias Kodumaalt nr. 6, 1879.

3) Tuuletallaja I, lk. 102—103.

- Kui see poole pōdra nahka,
 15. Vööle pane suure vöö,
 Kui see uhke tōrre vitsa,
 Ette lase laia põlle,
 Kuj see isa aida ukse,
 Rinda pane suure sõle,
 20. Kui see kuu taevaesse,
- Kaela heida helme korra,
 Kuj see korda kana mune,
 Pähe pane laia pärja,
 Kui see vihma vikerkaari!
 25. N u k u k e n e n o o r e k e n e,
 Seadi sääred jooksemaie,
 Labajalad laskemaie!
 Viska linnik lepa pääle,
 Kaelarätik kadaje pääle,
 30. Päärätik pedaja pääle!
- Jookse nukku, jõua nukku,
 Jookse pooldest Poolamaada,
 Veidikese Venemaada,
 Natukese Narva maada!
 Nukku koju kutsu-
 takse,
 Üle oja hõigatakse,
 Päälte parte paugu-
 takse,
 Metsakajal meeli-
 takse.
- Tule koju nukukene,
 Tule koju, tunne oma:
 Jaan su oma, oia teda,
 Märt su päris, pea teda!
20. Kui see pooli pōdra nahka.
 Ööle pane suure öö,
 Kui see suuri tōrre vitsa,
 Ette lase laia põlle,
 Kui see esa aida ussi,
 25. Rinda pane suure sõle,
 Kui see kuu taevaenna,
 Päha pane laia pärja,
 Kui see vihma vikerkaari,
 Kaala eida elme korra,
 30. Kui kōrda kana muneje,
 Sõrme pane sõrmussille,
 Sõrme kondi kullasille,
 Sõrme vahe valusille,
 Kui neid tähti taevaenna.
35. Viska linik lepa pääle,
 Kaala rätik kadaje pääle,
 Päärätt pedaje pääle.
 Sae sääre jooksemaie,
 Labaluu laskemaie,
 40. Kōdare kōrisemaie.
 Joose nukku, jõua nukku,
 Joose pooldest Poolamaada.
 Veidikene Venemaada,
 Natukene Narva maada.
 45. Joose nukku, jõua nukku,
 Ära nukku mõtsa joosta,
 Mõtsan mõnda murdajatta.
 Kivi all o kiskujatta.
- Tule kodu nukukene,
 50. Tule kodu, tunne omada.
 Jaan su oma, oia seda,
 Peeter peris, pea seda.

(H. Kase 50 a—51 < Halliste.)

Sõrendatud värsid on võetud teistest Kase variantidest, nähtavasti eesmärgiga mängu eri tegevusmotiividele anda kõrvale võimalikult ühepalju värsiridu, et liikumine oleks ühtlaselt jaotatud. Kitzbergi ainsa algupärase reana tundub „Metsakajal meelitakse“, mis erineb sõnastuselt rahvapäraseist värssidest. Mõnede värside kohtade-vahetamine on sündinud Kitzbergi rahvalaulikust loogilisema mõtlemise alusel.

Teise nukumängu-variandi on Kitzberg saanud Kase kahe teisendi¹⁾ liitmise teel. Nagu öeldud, draama käsikirjades on laulud aina lühenenud, kusjuures on säilitatud ilmekamad ja tegevust juhtivad värsid, kuna kõrvaldatud on peamiselt rohked paralleelvärsid. Ilmne on ka rahvalaulude arhailise ja murdelise keele pa-

¹⁾ H, Kase 51—52 < Halliste.

randamine kirjakeelseks ning mõningate värsside meetriline silumine.

Draama esialgset kavandit üha parandades muudab autor ka 1. vaatuses leiduva vaeslapse talluilmumise stseeni: igapäevase vooriskäinutega koostulemise asemel ilmub Tiina õudust-tekitavalt öö-marudest hundiulumise saatel. Hirmunud vanaema suhu on esialgselt pandud ussineedmis-sõnad, mis näivad sobivat ka huntide peletamiseks. Pärast uute allikate leidmist asendatakse loits vastavate hundisõnadega, mida jätkub veel kolmandassegi vaatusesse. Nende ja mitmete muude andmete allikaks on olnud dr. F. J. Wiedemanni teos *Aus dem inneren und äusseren Leben der Ehsten*¹⁾. Nukumängu kui ka hundisõnu on Kitzberg tarvitanud vabalt, tarbekorral originaale poolitades, liites või lühendades. Nõnda on ta saanud Wiedemanni kahest loitsust kolm, jättes siiski veel mõned värssid hoopis tarvitamata.

W i e d e m a n n :

Metsa ul'i, metsa hal'i,
metsa kuldane kuningas
metsa ojarmu emanda!
Oh Pēter, püha sulanel
pane koerad kaleeie.
hurdad umbe rōngaeie,
sāda sojeje minema,
kūned kūtije vajuta.
Amen²⁾.

K i t z b e r g :

Meid kaitse oma vere sees,
Oh Issand Jumal abimees!

Oh Peeter, püha sulane,
Pane koerad kaleeie,
Hurdad ümberrōngaeie,
Küüned kütikesse vajuta!³⁾.

Wiedemannil omakorda näib olevat olnud tarvitada tuntud Laksi Tõnise laulu autori J. Weitzenberg'i üleskirjutis Alatskivilt, mis saadetud Õpetatud Eesti Seltsile 1861. aastal⁴⁾.

Wiedemann on muutnud veidi algteksti ortograafiat ja värssis „metsa ejarmu emanda“ sõna „ejarmu“ — „ojarmuks“, mille tõlgib: „Herrin der Schneetriften des Waldes“. Muudetud kujul on tarvitanud värssi loomulikult ka Kitzberg.

Sama loitsu 1. ja 3. värssile on Kitzberg lisandanud kolm värssi Wiedemanni teisest loitsust ja saanud nõnda uue iseisva loitsu.

W i e d e m a n n :

Metsa sikku, metsa akku,
kuldne kuningas,

K i t z b e r g :

Metsa-hulli, metsa-halli,
Metsa ojarmu emanda,

1) Ilmunud Peterburis 1876. a.

2) Aus d. inn. u. äuss. Leben d. Ehsten, lk. 404.

3) Libahunt, lk. 18.

4) GEG, EH 178, 1(1), koopia H, R 2, 31 (191 I) < Kodavere, Alatskivi.

metsa halli, harva lõuga!
 Ära sa salaja salva,
 nägemata näpista!
 Ära pütu minu pulli,
 ära katsu minu karja!
 Suzi suri, pea jämeda,
 mine sod solgatama,
 läbi lanete laduma!
 mine puid murdama,
 kivi külge kiskuma¹⁾).

Mine sooda solgutama,
 Läbi laanede laduma,
 Kivi külge kiskumaie!²⁾

Kolmanda loitsu on Kitzberg moodustanud jällegi Wiedemanni allikail, võttes eelmisest loitsust kolm värssi peaaegu muutmatult ja kaks värssi veidi muudetud kujul, kuna ta viimase värsi on loonud kolmandaks paralleelvärssiks nähtavasti iseisvalt.

Metsa-hukku, metsa-hakku,
 Metsapeni, pikkalõuga,
 Susi suuri, pää jämeda:
 Ära sa puutu minu pulli,
 Ära sa katsu minu karja,
 Verista minu varsakest!³⁾

Pidades „akku“-sõna tähendusetuks on Kitzberg muutnud ka „metsa-siku“ onomatopoeetiliseks, samakõlaliseks „metsa-hukkuks“, kuigi Wiedemann tõlgib akku = Tier (vgl. finn. akko)⁴⁾. Käsikirjas on teine värss Wiedemanni oma sarnaselt „Metsa-halli, harva lõuga“, kuid tähenduseta attribuoit „harv“ on asendatud „pikaga“, mis on omakorda tinginud alliteratsiooni nõudel kogu värsi muutuse : „Metsapeni, pikkalõuga“.

Loitsude kasutamisel on tunduv nende kohandamine kirja-keelele ja värsirõhkude korrastamine.

Draamas leiduvad Tiina teotamiseks lausunud mõnitamis-sõnad, mis loetakse visatud viisule juurde, on jällegi laenatud Wiedemannilt.

Kitzberg:

Susi säh, silmapaik!
 Kui sa meie karja tuled:
 Pane see silma ette —
 Susi säh, silmapaik!⁵⁾

Wiedemann: Man nimmt im Walde die alten Sandalen von den Füßen, wirft sie ins Gebüsch und spricht: suzi säh silmapaik, kui sa

1) Wiedemann, m. t., lk. 404

2) Libahunt, lk. 64.

3) Seals., lk. 64.

4) Wiedemann, m. t., lk. 404.

5) Libahunt, lk. 65.

meie karja tuled, sīs pane silma ette, kui sa küla karja tuled, sīs võta kaelakotis, kui sa valla karja tuled, sīs võta vahete peal; suzi, säh silmapaik¹⁾).

Loitsu pikkuse ja mõttelise segasuse tõttu on K. tarvitanud ainult alguse- ja lõpuvärsse.

Wiedemann'i teoses leidub ka lähem kirjeldus jaanipäeva pühitsemisest Eesti talurahva seas. See näib olevat mõjutanud ka Kitzbergi draama 3. vaatuse kirjutamisel, kuigi ta ise võis niisama hästi tunda tänaseni püsinud jaanitule-põletamise kombeid. Ometi puudub draama esimeses käsikirjas jaanituleliste lähema tegevuse äramärkimine, mis ilmub draamasse koos teiste Wiedemannilt saadud motiividega. Wiedemann kirjutab:

Jani-päev (24. Juni). Die Feier des Johannistages geschieht schon am Abend und in der Nacht vorher. Das Johannisfeuer soll die Hexen vom Vieh ab halten. Man nimmt dazu mit brennbaren Stoffen gefüllte Theertonnen auf Stangen oder einem abgehauenen Baum, welchen man aufrichtet und in Form eines Thurmes oder einer Pyramide mit Wacholder umgiebt. Aus jedem Hofe wird eine Person geschickt um Wacholder zu hauen, und es werden wohl bis zehh Fuder davon zusammen gebracht. Um dieses Feuer versammelt sich Alt und Jung, und es wird gescherzt und gespielt mit Gesang und Musik bis zum Morgen... Man wirft auch drei besondere Klötzchen hinein, bei dem ersten sagt man „tudrad tulese“ (die Leindotter in's Feuer), bei dem zweiten „kaste-heinad kargele“ (das Thaugras auf das ungepflügte Land), bei dem dritten „linad minu põllu peale“ (der Flachs auf mein Feld)²⁾.

Viimasele tegevusele ja loitsimisele leidub Kitzbergil juba täpne vaste.

Vanakas mees (võtab midagi pihuga maast ja pillub tulde): Tutrad tulesse, kasteheinad kesale, linad minu põllu pääle!³⁾.

Jaanipäeva traditsioonide hulka kuulub Wiedemanni järgi Setus ka Püha-Jaani kivi austamine Meksi küla juures, millele jaanilaupäeva öösi viiakse mitmesuguseid ohvreid.

„Die Milch, welche zur Bereitung der Butter und Käsemilch gebraucht wird, muss an vier Donnerstagen kniend gemolken sein, wobei folgendes Gebet gesprochen wird:

puhas pühä Janikene! hoia mino karja tõbrast kodu tullen, kodu tullen karja minnen! õpeta sa puhma taaden karja hal'jast haina sõmä, hoia mõtsan kahju est, mõtsan kurja eläjä est! puhas, pühä Janikene, luba lehmile pīma⁴⁾.

Wiedemann on kirjeldanud seda kommet Victor Stein'i järele⁵⁾. Kitzberg on tarvitanud kommet ja loitsu üsna kokkusu-ratud kujul.

1) Wiedemann, m. t., lk. 404.

2) Wiedemann, m. t., lk. 362.

3) Libahunt, lk. 58.

4) Wiedemann, m. t., lk. 415—416.

5) H, Wiedemann 1, 54 ja Wiedemanni keeleliste parandustega H, Wiedemann 1, 207.

Karjalapsed (kargavad jaanitule ümber ja laulavad): [Noot.]

Puhas, püha Jaanikene,
Hoiu minu karjakest,
Karja minnes, koju tulles,
Hoiu metsa kahju eest,
Õpeta sa põõsa tagant,
Karja haljast heina sööma! ¹⁾.

Muude elementide päritolu ei ole õnnestunud selgitada, kui nende aluseks üldse võis olla mingisuguseid kirjalikke allikaid.

Kokkuvõtteks võib ühelt poolt hinnata Kitzbergi osavust rahvajuttude peaaegu vormelitesse surutud mõtete ja sündmuste laaulatuselisemal kujundamisel ja tundesisustamisel, teiselt poolt aga märkida kirjaniku maitse ja võimete orgaanilist arenemist, mis käib läbi vähenõudliku külajutu kristalliseerumise püsiva väärtusega lavateose loomiseni.

R. Põldmäe.

Eesti Kirjanduse Seltsi Keeletoimkonna viimaste otsuste kohta.

Aja jooksul on meie keel ikka ehituskindlamaks ja väljendusvõimelisemaks kujunenud, eriti lähima mineviku aastakümneil. Ometi leidub temas ikka jälle üht-teist kohendada ning viimistella, mida teevad meie keelehuvilised. Seesuguseid ülesandeid püüdis täita EKS-i Keeletoimkond ka tänavusel lihavõttenädalal oma kolmel koosolekul, mille otsused ühes paari varemaga on avaldatud muuseas ka „Eesti Kirjanduse“ eelmises numbris.

Et neist otsustest õige mitmedki meie kirjakeele huvides küllalt usaldust ei ärata, vaid alles küpsemat, kestvamat järelekaalumist oleksid nõudnud, milline käesolevate ridade kirjutaja ettepanek aga kõhklematult kõrvale heideti, sellest on praegusel sõnavõtjal tekkinudki tarvidus oma arvamiste põhjendamiseks esitada järgnevad read, liiatigi et siinsete vastuväidete esitajal puudus võimalus oma seisukohti koosolekul avaldada (teisel tegevuses olemise pärast) või neid seal suurelt jaolt ignoreeriti (välja arvatud ainult pt. 28 ja pt. 2, mis viimane käesolevate ridade autoril juba ennemini oli iseseisvalt valminud — vt. „Eesti Keel“ 1933, nr. 1, ja samuti üksiksõnad pt-des 11, 13 ja 14, mis on samuti tema kaastegevusel väljaspool Keeletoimkonda varemini fikseeritud).

Ei ole kahtlust, et meie ühiskeele korraldamisel tuleb silmas pidada nõudeid, mis kehtivad ses suhtes teistegi keelte kohta. Need

¹⁾ Libahunt, lk. 58.

ongi meil keelelise reguleerimistöö alustena kestvvalt püsinud. See-
 pärast tarvitseb neist peamisi siin ainult lühidalt mainida. Ees-
 kätt peab ühiskeel taotlema selektiivset s i r g j o o n e l i s u s t: ta
 ei saa endasse haarata igasuguste murrete erinevaid grammatikaid
 ega morfoloogiliselt eranditerohket sõnaehitust, ka ei pea ta üld-
 kehtivusele aitama ainuüksi mingi kolga või üksikisiku juhuliselt
 kätteõpitud keelt, vaid teda tuleb korraldada sobiva ainese vali-
 mise teel, üldreeglitavalt, hoidudes rohkeist erandeist. Teiseks
 peab see keel omama o t s t a r b e k o h a s u s t; selleks aitavad
 kaasa muuseas vormide mõistetabavus ning lühedus, võimalikult
 kindlapiiriline tähendusetaäpsus ja sõna ainutähenduselisus, küsi-
 mata nii mõnigi kord isegi vormi esinemise sagedusest; seejuures
 ei sigita mitte vähe rikastusvõimalusi keeles puhkava sõnavara
 arendamine kindlasisulisteks s ü n o n i ü m i d e k s ja m u r -
 d e i s t j u u r d e h a n g i t a v a k s leksikaalseks, osalt aga ka
 morfoloogiliseks tihendus- ja varjundusaineseks. Kogu korraldus-
 tööd juhtigu m a i t s e k u s ja võõrsilt valitava ainese k o o s k õ -
 l a s t u s ning ü h t e s o b i t u s meie keeleliseks substraadiks ku-
 junenud põhialustega. Ühtlasi ei saa arvestamata jätta neid m õ -
 j u r e i d, mille keskel meie keel oma arenemiskäigul endasse sade-
 meid on vastu võtnud.

Kui neilt seisukohtadelt lähtudes katsuda hinnata EKS-i Kee-
 letoimkonna viimaseid otsuseid, siis ei saa neid suures osas mitte
 õnnestunuks pidada.

Kõigepealt paistab neist otsustest silma üleliigne püüd insi-
 nueerida meie keelele puht-prantsusepäraseid otsemõjustusi vene
 keele mõjude ignoreerida-tahtmise arvel. See ajalooliselt mitte
 lubatav, nimelt meie keele arenemisse oluliselt mõjunud tegureid
 mahasalgav suund on dikteerinud siin otsuseid, mis on meie keelele
 võõrad. Ei saa ju ometi salata, et pikema-aegsest vene keele ligi-
 lähedusest on eesti keeles tingitud rohkesti sademeid, mis on saa-
 nud meie keele kõrvaldamatuks omandiks, kuulugu need mõjusaa-
 dused kas leksikaalsele (*nädal, värten, tassima*), rõhulisele (*trapet-
 soid, meetod, fenomen*), foneetilisele, ortograafilisele alale või mu-
 jalegi (*gastrolöör*). Sedalaadi ortograafiliste saaduste liiki lan-
 gevad ka sõnad *lojaalne* (лояальный) ja *raioon* (район). Nende
 asendamine kujudega *lojaalne, rajoon* (pt. 7) ei ole millegagi põh-
 jendatav. Viimast kirjutamisviisi ei õigusta ka prantsuse keel, kust
 need sõnad vene keele kaudu meile on istutatud, vaid vastavalt
 algallikale (*loyal, rayon*) peaks neid sõnu transkribeeritama siis
 juba kujul *lujaalne* ja *rejoon*, sama nõude kohaselt ka *portöföj*
 (vrd. pt. 12). Need on eesti keelele aga kõik võhivõõrad võrreldes
 eestis kodustunud vormidega. Mitte teisiti pole meil lugu prant-
 suse algupäraga *ice-lõpuliste* sõnade häälendamise ja kirjutamisega.
 Vene kaudu on neist sõnust enamik meil juba pikemat aega kodu-
 nenud (*serviis, eskiis, kapriis*) — ja nende kirjutamist ning hääl-

damist nüüd korruga kahte haara kiskuda (pt. 8) tähendaks aina segaduse toomist selle algselt homogeense sõnadetüübi tarvitamisele.

Viisakuslikel üttamisil kästakse (pt. 34) ainuõigena tarvitada *lugupeetud* härra, *austatud* kuulajad (mitte aga *lugupeetav*...), sest 'lugupeetav, austatav' tähendavat 'kellest alles peab lugu pidama, keda tuleks austada'. Üldiselt aga on teada, et eesti keele presensivorm ei väljenda mitte ainult *tulevikku*, vaid eeskätt ikkagi *olevikku*, nii siis tähendaks 'lugupeetav' seda, 'kes (või mis) seisab lugupidamises ja keda (või mida) tuleks austada edaspidigi' (võrreldagu seks näit. *tehtav* töö, *nähtav* sarnasus). EKS-i Keeletoimkonda on sellelgi dekreteeringul juhtinud nähtavasti tahe, hoiduda väljendist, mis satub morfoloogiliselt ühte venekeelse vastega.

Sõna-algulise *h* kohta on meie keeles teatavasti juba sügavad traditsioonid kujunenud: üldiselt kirjutame ja hääldame ühiskeeles *h* seal, kus meie sugukeeltes kui ka eesti keelega kokkupuutesse sattunud rahvusvahelises sõnavaras esineb seesugune vaste (soome *hanhi* = eesti *hani*, saksa *Hütte* = eesti *hütt*, kreeka *hypotheke* = eesti *hüpoteek* jne.), välja arvatud ainult mõni üksik sõna, milles see *h* meil ammu enam pole esinenud (*üür* = soome *hyry*, vrd. saksa *Heuer*); pealegi on meil algus-*h* tarvitamise puhul võimalik vahet teha erinevate mõistete vahel (näit. *allikas* ja *hallikas*, *oid* ja *hoid*, *eit* ja *heit*, *ind* ja *hind*). Kui nüüd sellelt suunalt kõrvale juhtides soovitatakse ilma *h*-ta kirjutada meil juba pikemat aega stabiliseerunud sõnad *hangeldama*, *hässitama*, *haampalk* (saksa keeli: *handeln*, *hetzen*, *Hahnenbalken*), siis aitab säärane samm kõnealust reeglit aina kõigutada. Igatahes on sõna-algulise *h* põlgamise Skylla Keeletoimkonnale võimsamaks osutunud kui russofoobia Charybdis: lääne-euroopalise *helling*'i asemel on antud ikkagi venemõjuuline *elling* (pt. 2).

Eriti olgu rõhutatud, et kui meie kirjakeeles juba kindlaks on kujunenud mingi ortograafiline või grammatiline vorm, mille vastu ei ole erilist põhjust vaielda, siis oleks ülearune seesuguste sõnakujude kõrvale uusi paralleelvorme tekitada. Näit. ei leidu mingit põhjust *bravo* ja *liira* kõrvale propageerida *braavo* ja *liir*, sest viimased vormid ei ole eestisuunalised ega ka reeglit-ühtlustavad. Kui nii väga tahetakse siin eestipärasust taotella, eks võetagu selleks siis pigemini rahvakeelne *bravoo* (samuti kui rahvas ütleb *Dvigaatel*, *pekoon*, *pikoolu*, *revoluutsion!*), ja kui tarvitada *liir*, siis peaks kaotatama lõppvokaal *a* kõigis teisteski seda tüüpi võõr- ja laensõnades: draama, liiga, saaga jne. jne.; see oleks aga ometi ülearune ja mittetasuv ümberkorraldus. Esitatakse aga *klüüver*'i kõrvale ka *klüiver*-kuju (pt. 20), siis tuleks sama teed järjekindlalt käies maksvusele määrata ka *sisteem*, *politehnikum*, *krisanteem* ja

hulk teisi (milles tabame tõeliselt küll vene- ja lätipärasust, mida võidakse aga tembeldada ka prantsusepärasuseks), aga säherdune kalduvus on meil teatavasti lõplikult kõrvale heidetud! Või mis kasu on meil rahvapärase *paiats*'i kõrval võõrapärasstatud *pa-jats*'ist (pt. 21), samuti teistest juurdetoodud rööpkujudest nagu *minia* — *mini* (pt. 24), *valaskala*, aga *vaal* (pt. 25), *kummatagi* — *kummatigi* (pt. 27), *martsipaan* ja *martsipan* (pt. 19), kuid seal kõrval ometi ainumaksva kujuna *aeroplaan* (pt. 10). Ja üldse: vaevalt küll võidab keelekorraldus midagi sellestki, et fikseeritakse mingi üksiksõna (näit. *dofään*, pt. 13), jäetakse aga kogu vastav tüüpkond ise reeglistamata.

Teistest keeltest saadud laenude puhul ei ole eesti keelele omane täpsalt vastu võtta häälikuid laenutava keele vastavas pikuses ega alati rõhugi suhtes (viimase kohta leidus näiteid juba eespool). Esinevad meil ju sõnad *geograafia*, *astronoomia*, *loogika*, *geomeetria* jt. pika vokaaliga, mis aga algselt on lühikene. Eks ole meil seeläbi siis küllalt õigustatavad niisugused vormid kui *reljeef* (pro reljeff), *ataak* (pt. 17), *pamfleet* (pt. 15) jt.

Päris suure segaduse toob keelde järgmine otsus: „Kahesilbilistel uutel laensõnadel, mille esimene pearõhuline silp on pikk, eelistada sõnalõpuliselt *k*, *p*, *t* kirjutamist ühekordselt“ (pt. 5). Teatavasti on eesti keele ortograafia üldiselt foneetiline. Sellele vastavalt on meil kirjas ammu stabiliseerunud kujud nagu *kopp*, *kett*, *lakk* (mitte kop, ket, lak), sest selliseis sõnus esineb klusiil 3. vältes. Samuti on lugu 3. välte klusiilidega teatavat tüüpi liit-, laenja võõrsõnades nagu *villkopp*, *rääskopp*, *kunskopp*, *piiskopp*, *valtsnepp*, *väärlatt*, *kotlett*, *kuldlakk*, *kompekk* jpm., mis kõik käänduvad täiesti niisamuti kui eespoolsed *kopp*, *kett*, *lakk*. Hiljuti valminud otsus lõhub selle puhta tüübi kaheks: selliseis sõnus kirjutatagu ainsuse nimetavas käändes edaspidi eelstavalt ühekordne klusiil, kusjuures jäetakse s a l l i t a v võimalus ka kahekordsele sulghäälikule. Nii siis: kõik on õige — kirjuta näit. *villkop* või *villkopp*. . . Kui aga kirjutada *piiskop*, *kotlet*, *pamflet* (pt. 15), siis tekib kindlasti ka tahe hääldada lõppklusiili keskpikalt, nagu teisteski vastavalt kirjutatud sõnades: *künnap*, *vikat*, *konjak*, *põndak* jne. ja tuleks neid viimaste eeskujul ka käänta, nagu seda muuseas õieti on järeldatud ka s. a. „Sakala“ 44. (60.) numbris. Ometi oleks väga võõrastav tarvitama hakata viimaste sõnade käänamise eeskujul vorme nagu *piiskopite*, *piiskopeid*, *kotleteil*. . . ; ei ole ka põhjust neid uudisvorme kõnekeelele vägivaldselt peale suruda. Pealegi seisaks praegupuudutatud uudisvõtte seoses õige täbara asjatusega: tuleks kirjutada küll *kotlet*, *kotletite* (kui pearõhk on esimesel silbil, aga *motett*, *motettide*, *pipett*, *pipettide* (sest pearõhk ei ole esimesel silbil), kuna ometi *kotlett*-kuju on meie kirjakeeles valitsev. Ja seeläbi oleme nüüd asetatud raskestiotsustatava küsimuse ette: kas *kabinet* või *kabinett*, *laatsaret* või *laatsa-*

rett...? Kõik säherdused edasi-tagasi kõhklemised jäävad aga ära, kui kõigis selliseis sõnus kirjutame hääldamisele vastavalt kahekordse lõppklusiili: *piiskopp, kotlett, kompvekk*. Ei ole siis ka karta seda tüüpi sõnade segiminekut kõikumisohtliku naabruse — eesti *-ik-lõpuliste* sõnadega, mille piirkonda kuulub niikuinii juba kahte erinevat tüüpi sõnu: rõhutu *-ik-lõpuga* (näit. *ööbik, kaustik, jooksik*) ja ortograafiliselt erandilised kaasrõhulised *-ik-lõpuga* (*mõisnik, ümbrik, kanarbik*) sõnad¹⁾. Tuleb aina hoiatada seda olevat seika uue raskusega veelgi koormata.

Meil võib ainsuse osastavas kaunis tihti tabada eksikujusid, mida ei tarvitata kooskõlas vastavate tüüpsõnade juhiseiga; öeldakse näit. (seda) *kärneri* (pro *kärnerit*), (seda) *oksjoni* (pro *oksjonit*), (seda) *Reimani* (pro *Reimanit*) jne. Seda väärkalduvust tahab uus keelereegel (pt. 29) nüüd veel toetada ulatusliku sõnadepiirkonnaga 2-silbiliste alalt: seniste vormide asemel (ta hüüdis) *Marit, Jürit, Samit*, (ses raamatus kirjeldatakse) *Gobi't*, (ta söötis loomadele) *silot*, (ta nägi esmakordselt) *ponit*... tahetakse edaspidi ütelda lasta (seda) *Jüri, Mari, Sami, Gobi, silo, poni*... Kui käesolevas küsimuses oleks vaevaks võetud süveneda, siis vist oleks avastunud küllalt lihtne keeles peituv reegel: kaheasilbilistest tüvedest esineb ainsuse osastavas *t* esmasilbivähtelistel e-lõpulistel eesti sõnadel (kõnet, vilet, pahet, ajet) ja kõigil esma- ja teisesilbivähtelistel laen- ja võõrsõnadel. Selle kindlapiirilise juhise asemele on aga EKS-i Keeletoimkond seadnud kahepaikse reegli: tuleb „ainsuse osastavas *s o o v i t a v a m a k s* pidada” *t*-ta vormi, „kui mitte lause selgus erandlikult ei nõua *-t (kinot)* tarvitamist“. Millal aga esineb siin „erandlik” ja millal „soovitavamuse” nõue, see jäägu igale keeletarvitajale vabalt mõistatada.

Kahtlane on ka läti perekonnanimede fikseerimine *s-* resp. *š-* lõputa kujul (pt. 9). Soovime ju, et teised keeled eesti nimesid muutmata säilitaksid, aga me ise ei arva heaks sama teed käia läti perekonnanimede käsitlemisel.

Orv'a asjas (pt. 26) on Keeletoimkond paraku tosina aastate võrra hilistunud, sest *orb* on 'niši' tähenduses juba mitmel teadusealal kindlasti tarvitatav oskussõna. Ja miks ei tohiks see lähedalt rahvakeelsele sõnakujule naalduv ja häälikuliseltki meie keele nõudeile vastavuses koostatud vorm mitte eluõiguslik olla, nagu on seda mitmedkümnend teisedki kas või minugi poolt keelde soetatud sõnakujud (*maak, valk, rääs* jt.), mille vastu pole kellelgi mõttese tulnud vaielda, kuna teiselt poolt sallitakse ja harrastatakse isegi mitmesuguseid hoopis kunstlikultki kombineeritud või koguni torsodena impoteeritud vorme.

¹⁾ Mõne aasta eest tuli mul lahendada iseloomustav sellesisuline juhtum kahe kihlavedanud kooliõpetaja vahel, kellest üks väitis, et sõnad *ämblik* ja *kaustik* deklinaeruvat kumbki erinevalt, kuna teine erinevust eitas.

Lahas on temale omistatud mõiste väljendamiseks kahtlemata tabavam kui *lahk* (pt. 35), mida rahvasuu sellisena vaevalt küll kuskil tunneb; kuuldud on selle nominatiivi aimet üksnes muis käändeis, kus *lahase*-tüve viimane silp *-se* võib ilmselt ka ju kontraktsiooni tagajärjel kadunud olla. Igatahes esineb Wiedemann'il nimetavakujus ainult *lahas*, mitte *lahk*.

Nii selgub eeltoodud ridadest, et EKS-i Keeletoimkonna viimased otsused on tehtud nii mõneski punktis (üle 50%) vähe läbikaalutult, üldreegleist kõrvale hoidudes, ega suuda seesugustena parandada seda „rida vähemaid puudusi, väärarutusi, järjekindlusetusi, otstarbekohatusi j. m. soovitavusi“, mis öeldakse esinevat „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatus“, vaid võivad ettevõtetud fikseeringute kaudu, mis puudutavad, tõsi küll, enamasti ainult pisiasjakesi, ometi segadusi tekitada mitmes niisuguseski küsimuses, mille senises tarvitamiskindluses ja keelelises „õiguses“ pole ammu enam olnud kahtlust. Seesugused sammud ei tule meie kirjakeele ühtlustamisele igatahes mitte kasuks, nende kinnistamist on juhtinud tihti meie üldkeele kasust ning loomulikust arenemiskäigust väljaspool olevad tendentsid, mille arutamine ei kuulu aga juba käesoleva kirjutise raamidesse.

Joh. V. Veski.

Eestikeelsetest taimenimedest ja nende tekkimisvõimalusist.

Kahtlemata on taimede nimed osa rahva vaimuvarast; tahaksin isegi rohkem öelda: taimenimed on osa rahvaluulest, sest suurem osa taimenimesid ei ole mingisugune lihtne sõnasünnitis, vaid nende loomisel on arvestatud mitmesuguseid asjaolusid, mis enamasti on seoses rahva arvamistega taime omaduste, välimuse või koguni selle tekkimisloo suhtes, vaadatult rahvale omapärase luule ja imede seisukohalt. Sellelt vaatepunktilt võib taimenimi kajastada mitmesuguseid asjaolusid taimede suhtes: kuidas nad said, milleks neid tarvitati, mis omadused on taimel, kuidas selektatakse üht või teist nähtust taimemaailmas jne.

Taimi on kahtlemata tuntud juba varakult, kõige vähemalt neid, mis on tarvitusel nii või teisiti igapäevases elus. Ja teisiti see ei võinudki olla, sest vanad eestlased olid peamiselt külainimesed, põllumehed või karjapidajad, keda töös ja tegevuses ümbritseb alati hulk taimi, ja nende väliskuju mitmekesisus ja värvide vaheldus ei võinud jääda märkimata, kõige vähemalt tähelepanelikul inimesel. Pealegi võib oletada, et taimede kasustamine näit. söögiks ja tarbeasjaks oli endistel aegadel võrdlemisi suurem kui meie päevil, ja niisugune sagedam käsitlemine tingib ka

parema tundmise. Aga ka praegune külainimene ei ole võhik taimede tundmises: kõige vähemalt erksamad tunnevad hulka taimi, mille arv võib kokkuvõttes ulatuda 200—250-ni. Kõik aga tunnevad vahest ilma erandita vilju, puid, suurema osa põõsaid, kahtlemata ka söögiks tarvitatavaid marju ning muidki taimi, millega igapäevases elus alati kokku puututakse, näit. nõgeseid, takjaid, ohakaid jne., olgugi küll vaid üldkujus, ilma et tuntaks peenemaid vahetegemisi, liikideks eraldamisi; on ju meie metsikus taimkattes ligi 1150 taime ja mõni 200 taime ei moodusta nende hulgas mitte just väga suurt protsenti.

Praegu üldiselt tarvitusel olevaid taimenimesid võime jagada rahvapärasteks ja kirjakeelseteks. Viimased põhjenevad õige suurel määral küll rahvapärastel, kuid siin on tarvitatud mõndagi korraldusvõtet, mille tagajärjel on võimalik käsitleda neid nimesid paremini teadusliku keelena. See on ju küll õige, et kõige loomulikumad on taimede nimed, mis on loonud rahvas ja mis on moodustunud rahvakeele omapärasuste kohaselt ning vaimus¹⁾, kuid ainult rahvapärastele taimenimedele toetumine viib sagedasti raskustele, sest rahvakeelsed nimed ei ole, nagu teada, kuigi kindlad ega nende tuletuspiirid kuigi laialdased. On ju teada, et üks ja sama nimi oma mõistes väga suuresti erineb eemalseisvates maaosades, tihti ka naaberkihelkondades, isegi naaberkülades; või on koguni ühes ja samas külaski taimel mitu nime. Näit. võiksime võtta j o o k s v a r o h u, millega tähendatakse meie külades kümneid taimi; või jälle n u r m e n u k k, mida tuntakse meil kümnete nimede all²⁾).

Eestikeelseid taimenimesid on juba ammu üles märgitud ja nende ülesmärkimise iga võib täie õigusega pidada niisama pikaks kui eesti kirjanduse iga, sest tähtsas osas eesti kirjanduse algallikates puudutatakse ka enam-vähem üksikuid taimi selleaegsete nimedega, mis tihti laseb tõendada, et taimenimi on rahvakeeles niisama püsiv kuju, kui iga teinegi rahvale omane sõna. Tõsi küll, vanemate kirjandusainete kogu on seks liiga piiratud, et taimed seal täiel määral võivad esile tungida, kuid üksikutes võrdlustes puutume nendega siiski kokku. Ei ole kahtlust, et näit. „Daani hindamise raamat“ nimesid 13. sajandi lõpult, nagu Aunapo, Paiumpe, Paiunalus, Tamicas, Rocol, Othaccaveræ³⁾ on praegused Õunapuu, Pajupää, Pajualuse, Tammiku, Rookla (Rooküla), Ohakvere jne. Peale nende võib selleaegsetes kohanimedes kahtlemata veelgi leida mõne kuju, mis on moodustatud

1) Vrd. R á d l, Em., Geschichte der biologischen Theorien in der Neuzeit. I Theil, 2. Aufl. Leipzig, 1913, lk. 268.

2) Nurmenuku nimede erinevust näitab kujukalt vastav kaart ja kirjutis „Nurmenuku nimesid Eestis“, mis ilmub järgmises numbris.

3) E i s e n, M. J., Daani hindamise raamat, *Liber census Daniae*, lk. 56, 57 jne.

taimede nimedest. Georg Müller'i jutlustes¹⁾ leiduvad Ouwn (lk. 243), Kibbowitz (lk. 242) või Rosid (lk. 241) on samased kui tänapäeval, kuigi kirjaviis suuresti lahku läheb²⁾. Stahl'i grammatika sõnastikus³⁾, samuti ka Göseken'il⁴⁾ on kummaski üle saja nime, kuid Thor Helle⁵⁾ toob iseseisva taime-nimestiku, mis sisaldab juba 221 nime ning kus suur osa on täielikus kooskõlas praeguste kirjakeelsetega. See on ka arusaadav, sest nende vanemate allikate andmeid on kasustanud kõik pärastised botaanikud, kes eestikeelsete taime-nimedega tegemist on teinud (näit. Hupel, Luce, Fleischer, Wiedemann jt.), täiendades nimestikku vaid üksikute nimedega. Seeläbi sai nimi endale kindlama kuju, kuni ta pääses kirjanduses täiesti esikohale.

Vanemates kirjanduslikkudes allikates ei ole aga ühelegi nimele antud eesõigust teise kõrval, neid tarvitati just nii, nagu seda tarvitaja pidas kohasemaks oma kodumurde põhjal või muil kaalutlusil. Pärastpoole tuli tarvitusele ka uusigi taime-nimesid, enamasti neid, mida käsitleja kodukohas sagedamini esines. Üldiselt ei erinenud kirjakeeles tarvitatav nimi kuigi palju rahvapärasest. Õigupärast võiksime rahvapäraste taime-nimede iga võtta kirjanduses kuni „Kodumaa taimede“ ilmumiseni „Eesti Kirjanduses“ 1917. a. või selle raamatu eritrükini 1918. a., milles on antud juba korraldatud nimestik, kus igale taimele peetakse soovitavaks vaid üks nimi, mis oli valitud sellekohases komisjonis Eesti Üliõpilaste Seltsi poolt korraldatud taime-nimede ja -ainete kogumisel saadud laialdase materjali alusel. Peale selle nimestiku ilmumist on kirjanduses esinevate taime-nimede kuju juba täiesti tingitud „Kodumaa taimedes“ antud nimest ning üksikuid rahvapäraseid nimesid esineb võrdlemisi vähe paralleelvormidena kirjakeelsete kõrval. Siit edasi võib rahvapäraseks pidada veel vaid neid, mis erinevad kirjakeelsest kujust, olgugi et küll ka kirjakeelnegi võib esineda kohati rahvakeelsena.

Peale kirjanduses esinevate taime-nimede leiame lisamaterjali veel rahvalauludest. Loomulik, et siin esinevad vaid üldiselt tun-

1) Reiman, V., Neununddreissig Estnische Predigten von Georg Müller aus den Jahren 1600—1606. Verh. d. gelehrten Estn. Ges. XV (1891).

2) Kogu botaanilist terminoloogiat võib kujukalt esitada järgmine koht G. Mülleri jutlustes (lk. 241): „Se Ilma Önne ninck Ello surry se Puh pael, Sina truw Rist keickede Puide saeas, Sina ainus ninck kaunis Puh, üxjkit Metz eb olle üche sesarnse Puh kandnuth, ke ny kauniste oitzeb ninck haed wilia kannab.“

3) Stahl, Henricus, Anführung zu der Ehstnischen Sprach auff Wolgemeinten Rath vnd Bittliches Ersuchen publiciret. Revall 1637.

4) Göseken, Henricus, Manuctio ad Linguam Oesthonicam, Anführung zur Öhstnischen Sprache... Reval. 1660.

5) Thor Helle, Pastor, Kurtzgefasste Anweisung zur Ehstnischen Sprache etc. Reval, 1732.

tud taimed, millest igaüks aru saab. Kuid ka siin peitub võrdlemisi tähelepandav rikkus. Terve rahvaluule-kogu on ses suhtes läbi lõõtamata, aga seegi osa, mis on rohkem kättesaadav, s. o. trükitud rahvalaulukogud, pakuvad huvitava näite sellest mitmekesisusest, mis on märgatav taimede suhtes rahvalauludes. Prof. dr. W. Anderson on lasknud koostada rahvalauludest taimi käsitlevate sõnade registrid, mis hoitakse alal Tartu Ülikooli Filosoofiateaduskonna seminari raamatukogus. Nende põhjal on kõigis 1924. aastani trükitud rahvalaulude kogudes, välja arvatud vaid „Setu laulud“, käsitledud O. Liiv¹⁾ väljakirjutiste järgi 277 eri taimenime või taimedega seotud sõna ja R. Jõgi-Soom²⁾ andmetel 39 eri puunime. „Setu lauludes“ on A. Otsa³⁾ järgi 132 eri nime ning M. Blum⁴⁾ registris 33 puunimetust. See näitab, et rahvalaulude tarvitamise ajal tunti taimi keskmiselt ja võrdlemisi hästi, sest kõige sagedamini võrreldakse taime omadusi või ilu teiste esemetega.

Kõige rohkem leidub rahvapäraseid taimenimesid praegu veel rahva suus, kus nende mitmekesisus on otse hämmastav. Olles tuttav suurema osa kirjanduses esinevate taimenimedega, kogudes samuti juba pikemat aega taimenimesid, leiab asjahuviline ikkagi jälle igas saadetises uusi nimesid, mis on tundmatud või mis koguni uued näivad olevat eesti keelelegi.

Rahvapärased nimetused ei ole mitte juhuslikud häälik-ühitmid, vaid siin näivad olevat oma kindlad reeglid, tähelepanded, mille põhjal on ühele või teisele taimetele antud vastav nimetus. Need reeglid tungivad nagu ise esile, kui käsitleda taimenimesid ühenduses nende tarvitamisega rahva keskel, nende vaadetega, mis valitsevad inimeste hulgas taime kohta.

Kahtlemata on osa taimenimesid igivanad ja ulatuvad Ühissoome aega ja keelde. Eriti on siin märkida puude nimetusi. Tamm, lepp, kuusk, mänd, haab, samuti ka maasikas, mustikas, murakas, pohlad kuuluvad sesse rühma, ning hulk teisigi, peamiselt viljad ja marjad. Et siin on olnud aja kestes mitmesuguseid häälikulisi muutusi, on täiesti arusaadav. Kuid tähendus on jäänud ikka samaseks. Tähendatud sarjas on siiski vaid vähesed üldiselt käsitledavad taimenimetused.

Võrdlemisi suur osa taimenimesid näitab taimede tarvitamist haiguste ravimises, sest taimed on olnud üldse alati tähtsal kohal rahvameditsiinis, mitte üksi eestlaste juures, vaid ka kogu maailmas. H. Koppel tähendab, et sõna „rohi“ iseenesest näitab, et meie esivanemad on arstimiseks mõjuvaid rohtusid, s. o. taimi

1) Liiv, O., Taimede register Eesti rahvalauludes, 1924.

2) Jõgi-Soom, R., Puude register Eesti rahvalauludest.

3) Ots, A., Taimede register Setu lauludes.

4) Blum, M., Puude register Setu lauludes.

tarvitanud, mille tervekstegevast mõju nad aegade jooksul olid tundma õppinud¹⁾). Saarlased tõendavad: „Rohi on rohi, rohi teeb terveks!“, s. o. taim on arstirohi²⁾). Wiedemann toob oma sõnaraamatus ligi 300 taimenime, mis on ühenduses sõnaga rohi³⁾). Ning neil taimenimedel on liide „rohi“ peamiselt just arstirohu, arstimi mõistes. Näidetena võiks tuua niisuguseid nimetusi, nagu jooksja-rohi, äkitsehaiguse-rohi, silma-rohi, äratõstmisehaiguse-rohi, pistirohi jne.⁴⁾

Osa taimenimesid on moodustatud, silmas pidades mitmesuguseid asjaolusid. Üksikud iseloomustavad jooned peituvad siiski taimenimes. Näit. on mõned taimed tähelepandavad just oma ilu ja kenaduse pärast. Seesuguste, enamasti suure-õieste taimede nimedes on liiteks sõna, mis seda omadust eriti rõhutavad. Nad on sagedamini liitunud sõnadega: a) lill, näit. sinilill, võilill, tähelill, tõrvalill, ohulill, pääsukeselill jne.; b) läll: emaläll, surnuläll, võiläll; d) kann: koidukann, rukkikann, sinikann, tulikann, neitsikann; e) ninn: harakaninn, paluninn, saksaninn, tulinn, sinininn; g) nukk: sininukk, nurmenukk, soonukk; h) roos: päevaroos, rukkiroos, võiroos, jõeroos, veeroos. Mitmed nimetused on niisugused ühtumid, kus viimane osa näitab, mis on taimel eriti silmapaistev. Nimetatagu siin näit. neid, kus viimane liiteosa on puu: künnapuu, sarapuu, türnapuu, paakspuu, ui-puu; mari: vaarmari, põldmari, linnumari, hooramari, oravamari; leht: leseleht, paiseleht, teeleht, vaeselapseleht, südameleht, krooksleht, ubaleht, kopikaleht; hein: kastehein, lõikhein, orashein, maarjahein, okashein.

Peale nimetatud ühtumite, mis on enam-vähem loomulikkude liitumiste abil moodustatud, esineb palju nimesid, mille moodustamisel on olnud mitmed põhimõtted ning oletused. Nimes esineb näit. 1) kasvukohat: rukkilill, nisulill, sookuusk, jõekupp, järveroos, metsatäht, nõmmekann, liivrohi, savihein. 2) Taimevalimus kutsub esile võrdluse teiste asjadega: kassisaba, kassikäpp, pääsusilm, lõosilm, rebasehänd, orava-

1) Koppel, H., Arstirohtudest ja nende tarvitamisest. Sirvilauad 1899, lk. 24.

2) Luce, J. W. L., Topographische Nachrichten von der Insel Oesel in medicinischer und ökonomischer Hinsicht jne. Riga, 1823, lk. XV—XVI.

3) Wiedemann, F., Ehstnisch-deutsches Wörterbuch. II Aufl. St. Petersburg, 1893, lk. 966—970.

4) Praegugi ei ole kadunud veel „maa- ja metsarohude“ tarvitamine arstimiteks mitmesuguste haiguste vastu. Niihästi Tartus kui ka Tallinnas on peaaegu igapäev turul „rohueided“, kes müütavad metsarohutusi haiguste ravimiseks, seletades ostjatele metsarohutude tarvitamist ja nendega arstimist. Ja ostjaid on ikka. Samuti peetakse tänapäevalgi külades metsarohutusi paremaks kui apteegirohtusid; seepärast on usk taimeteervekstegevasse mõjusse kindel. Loomulik, et see usk on tunginud ka nimesse, näidates, mis haiguse vastu rohtu tarvitada.

saba, kukekannus, käoking, külmking, kurekatel, karikell, varsakabi, võhumõök jne. 3) Nimi on värvi järgi: sinilill, valgelill, lumelill, kuld kann, kirikakar. 4) Nimi näitab sisalduvat ainet: mesilill, tõrvalill, meesikad, värvmadar, mürkhein, parkhein jne. 5) Nimi esitab taime maiku: hapuoblikas, metspipar, mõruhein, viharohi, kivi-imal. 6) Nimi näitab õitse- või kasvu-aegu: jaanilill, jaanirohi, kevadik, maikelluke. 7) Nimi näitab väljaimitsevat ainet: piimohakas, piimalill, urmarohi, limarohi. 8) Taime tarvitamise järgi on tekkinud nimi: nurmikuhein, nõurohi, audumiserohi, huulehain, länikhain. 9) Nimi näitab taimeosade omadusi: värisemise-rohi, värihain, robi-rohi. 10) Võrdlus teise tuntud taimega annab nime: porgandilill (*Fumaria officinalis* — Kurna). 11) Nimi sisaldab pilget: maamies (*Taraxacum taraxacum* — Kolgarannas), poisitruudus, neitruudus, vanapoi siilmavesi. 12) Nimi mainib taimega mängitavat mängu: saksaasaan (*Plantago media*). 13) Mõõduandvaks on taime tegevus: hobuse-keelelõik, pasanduserohi. 14) Sagedasti inimese tegevuse tagajärjena kuulduv kõlalline mulje on andnud nime: püssipauk (*Campanula*), plaksulill, kidihein. 15) Nimituletab meelde taime käsitlemist: imenõges, imikas. 16) Nimi esitab muinasjutulist taime omadust: jõuhein, imehein, õnnehein, üheksmamehe-vägi. 17) Nimes peitub usk taime võimusse: nõiakollad, nõianõges, nõiarohi, nõiahmmas, vägihein, kolmekordne. 18) Nimi on moodustatud juhuseliselt juba olevate mõistete põhjal: sinep (üks *Malva*, kasvab ruttu suureks nagu sinep pühakirjas), setu sibul jne.

Üldse on ainete ja mõistete hulk väga mitmekesine, mis on olnud aluseks taimele nime andmisel. Siin on tähtsalt kaasa aidanud isiku mõtteteravus, arusaamine, kujutusvõime, luulelend.

Õige väike osa on neid taimenimesid, mis on kuidagi seotud muinasusuga, mütoloogiaga. On ju küll teada, et metsal oli kaitsevaim, üksikul puulgi olid kaitsjad, puud kõnelesid, muud taimed ajasid juttu¹⁾, kuid ei ole kuigi palju taimenimesid, mis oleksid seotud mingisuguse mütoloogilise olendiga. Aiatariheina, äiatarihaina, ajutariheina — *Knautia arvensis* — seob M. J. Eisen ühendusse äijätäriga, naispoolse kurja vaimuga²⁾, kuid A. Saareste viib Hupel'il ja Wiedemann'il esineva äijatarihainas sisalduva -tari nähtavasti kuidagi ühendusse

1) Loorits, O., Looduse hääliitsusi ja kõnelusi. Kümme aastat noorpõlve. Tallinnas, 1929, lk. 64—65.

2) Eisen, M. J., Eesti mütoloogia, Tallinna, 1920, lk. 154—155.

sõnaga *tera*¹⁾, nii et Eiseni oletus ei ole küllalt põhjendatud. K. Michelson arvab ühes Kaarle Krohn'iga, et Otepää sääsk, sääsik (Kaareperes säpsik, säplik, mõnel pool ka sämp-sik) — *Scirpus silvaticus* — on ühenduses paganausu jumaluse Sampoga²⁾. Siia hulka kuuluvad ka Saaremaa ja Väike-Maarja Kalevipoja juuksed, Mustjala Kalevipoja tutid (*Eriophorum*). Samuti õige lähedal sellele rühmale on ka Pärnu tõnniserohi — *Knautia arvensis* — ja ka tõnnikesed — *Betonica officinalis*. Kreutzwald arvab, et ukku-anned — *Bunias orientale* — olnud varemalt pühitsetud jumal Ukko'le³⁾, kuid see näib olevat väga kahtlane, sest et *Bunias orientale*, tõlkjas, on võrdlemisi hilja, vast 18. sajandi lõpul või möödunud sajandi alul, meile sisse talutud (A. Knüpfker paneb ümber Hukko anned: verderbliche Gaben⁴⁾); sellepärast ei võinud vanematel eestlastel olla siin tegu Uku annetega.

Tähtis osa taimenimesid ei ole mitte eesti algupära, vaid need on aegade jooksul tunginud rahvakeelde, ilma et teataks nende võõrast maiku. Seesuguste nimede sissetungimine, eriti just arstimateks tarvitatavatel taimedel, on kergesti seletatav sellega, et juba varem ail aegadel katoliku mungad kasvasid kloostrite juures mitmesuguseid Kesk- ja Lõuna-Euroopa taimi arstirohtudeks; sealt levisid taimed ka küladesse ühes võõrakeelse nimega ainult kõlalise mulje alusel. Samuti saadi sagedasti häda puhul varemalt arstimit haiguste vastu kas aias kasvatatud või metsarohitudena mõisaomanikkudelt, peamiselt mõisaprouadelt, kes taime tundsid enamasti vaid saksakeelse nimega, sest et nad oma teadmised farmakopöas ja meditsiinis olid omandanud suuremalt jaolt n. n. „Kräuterbuch'idest“, mis olid omal ajal tähtis osa arstlikust kirjandusest. Ja sel teel läks hulk saksakeelseid taimenimesid või nende moonutusi rahva hulka.

Peale arstimateks tarvitatud taimede võisid taimenimede loomisel avalduda mitmed teised mõjud. Kõikide nende juures peatuda pole siin võimalik. Kuid igatahes on võõrast algupära niisugused taimenimed, mis on seotud pühakutega: maarjaheinad, maarja-sõnajalad, maarjalepad, maarjamaltsad, peetrid, püha Peetruse kepp, peetri-piibeleh, peetrihain, jumalakäpad, juudakäpad, jeesusekäed, kuradipuu, saalomoni rohi, saalomon, pagaroodinad (Setumaal) jne. Ei ole põhjust kahelda laenus,

¹⁾ Saareste, A., Ühe feminiinse lõpptunnuse kujunemisest Eestis. Eesti Keel 1929, lk. 97, alamärge.

²⁾ Michelson, K., Inimene looduses. Sirvilauad 1914, lk. 71.

³⁾ Kreutzwald, Fr. R., Einige Gegenstände aus dem Pflanzenreich mit Estnischen, Deutschen und Lateinischen Namen. Käsikiri Õpetatud Eesti Seltsi kogus.

⁴⁾ Knüpfker, A., Eilfter Beitrag von ehstnischen Wörtern und Redensarten. Beiträge V, 1816, sõna „rohhi“ all.

kui taimenimi on kõlaline ülekanne võõrkeeltest, kas puhtal kujul või moonutatult, näit. tikstamm, titstamm, tibatamm (saksa Diptam), reinvars, läänepuu (=vaher, saksa murdeline Lenne, Löhne), luts-herned, moorijuured, petersillid, tillid, tikerberid, saksaparillad, sassaparillad (saksa, õigemini hispaania Sarsaparille), taterselg (vene tatarskoje zelje), koster (vene koster), verismannid (saksa Vergissmeinnicht), villvaling (rootsi lilje konvalje), kalmus (ladina *Calamus*), arnikas (ladina *Arnica*) ja palju teisi. Huvitav on siin, et üksikud võõrkeelsed nimed on kantud üle koguni teistele taimedele. Näit. arnikas, mida Saksa maal tuntakse laialdastes ringkondades mõjuva arstimina. Meil aga päris arnikat (*Arnica montana*) vabas looduses ei esine (selle levimise põhjapiir on juba Ida-Preis); sellegi peale vaatamata tuntakse meil igal pool arnikat, mille all mõeldakse kas sügisest seanuppu (*Leontodon auctumnalis*), kuldvitsa (*Solidago virga aurea*), madalat mustjuurt (*Scorzonera humilis*), hunditubakaid (*Hieracium*) või mõnd teist kollase õiega korvõislast. Samuti ei kasva meil diptamit (*Dictamnus albus*), kuulsat arstimit Lääne-Euroopas. Aga selle omadused arvatakse olevat näarel (*Pimpinella saxifraga*), millel on mõned pisut sarnased tunnused. Ka päris sarsaparilla (*Smilax officinalis*), mis kasvab vaid Lõuna-Ameerikas, puudub meil täiesti, nagu kogu Euroopaski, aga meil tuntakse sassaparilla nime all Tartus ja Virumaal rabas kasvavat hanevitsa (*Cassandra calyculata*); Tallinna ümbruses, kus ka seegi taim puudub, täidab selle aset samuti rabas kasvav küüvits (*Andromeda polyfolia*), kuid sagedasti müüakse turul liiva-sassaparilla nime all ka liivtarna (*Carex arenaria*) juurikat — viimast taimet tuntakse ka farmakopöas saksa sarsaparilla nime all.

Osa taimenimesid on otsekohene tõlge mõnest võõrkeelest, peamiselt just saksa keelest, näidates teid, mida mööda taimenimi on levinud. Nimetatagu siin vaid mõnda: võtmekimp, taevavõti, — saksa Schlüsselblume, Himmelsschlüssel (*Primula officinalis*: Kullamaa, Viljandi, Rapla, Vigala, Helme); ristirohud (s. Kreuzkraut, *Senecio*), katkujuur (s. Pestwurz, *Petasites*), päevalill (s. Sonnenblume, *Helianthus*), härjakeel (s. Ochsenzunge, *Anchusa*), kuu-päevarohi (s. Tag und Nacht, *Melampyrum nemorosum*), pesajuur (s. Nestwurz, *Neottia*), jaanirohi (s. Johanniskraut, *Hypericum*), maksalill (s. Leberblümchen, *Hepatica*) jne.

Erirühma moodustavad taimenimed, mis on loodud kõlalise mulje alusel võõrkeelsest nimest, kusjuures neid on püütud kohandada eesti keelele. Näit. ööviiul, nahkviul (saksa Nachtviole), misujuur, nisujuur (saksa Nieswurz), kaamel (s. Kamille), tuslakid (ladina *Tussilago*) jne. Eriti on säärastest moonutistest rikkad kultuurtaimede nimed.

Lõpuks ei saa mainimata jätta omapäraseid taimenimesid, mis on tekkinud selle läbi, et nimede ülesmärkjad ei ole tundnud tarviliselt eesti keelt, nii et tähendatud nimi on eestikeelse nime moonutis. Niisuguseid nimesid esineb just vanemates nimestikkudes, peamiselt saksakeelsetes töödes, kust nad on sattunud ka teistesse keeltesse vastavatesse nimestikkudesse. Tähendatagu siin vaid näitena mõned: kotsid vina lilli (Fischer¹), nähtavasti Thor Helle „kolsid vina lillid“ järgi) pro koldsed viinalilled; nurma nudkud (Fischer 1791) pro nurmenukud; harakaniin pro harakaninn; men pro mänd jne. Osa neist võib lugeda juhulisiks trükivigadeks, kuid neid on seesugustena kirjutatud edasi raamatust raamatusse, ilma et keegi oleks vastava märkuse tegemiseks kohane olnud.

G. Vilberg.

Kirjanduslik ülevaade.

Eduard Wilde: **Kogutud teosed XVII**. Mihkli vurrud ja teisi jutustisi. Kirjastus o-ü. Loodus Tartus 1933. 272 lk. Hind 3 kr. 60 s.

Autori enese tehtud, teoste esitrükkide ilmumisaja järjekorras korraldatud valimik sisaldab Eduard Wilde seitse vanemat (1894—1898) novelli ja jutustist, nagu *Astla vastu* ja *Ameti poolest kosilane* (1898), *Paula pulm*. (1896), *Mihkli vurrud* (1894) j. m. Autori esisõnast selgub, et mitmed asjaomastest lugudest, varsti pärast ilmumist algupärandsid, on tõlgetena teed leidnud soome, saksa, vene, isegi prantsuse jutuaajakirjadesse, ajalehtede jutunurkadesse, novellet *Ma tulen taevast ülevall* (1897) tõlgitud koguni kolmesse (saksa, vene, prantsuse) suurkeelde. Praeguses, 1933. a. esinemises peaaegu muutmatud, stiililiste kohenduste piirdudes ainult siirumisega tänapäevsesse ametlikku õigekeelde ja mõningate sõnavaraliste ning lauserütmiliste ümberkorraldustega, taotlevad need novellid ja jutustised vastuvõttu meie koolis ja veel kord kodus. Koolis kavapäraselt enam-vähem sunduslikud, peaksid need kodus leidma poolehoidu vähemalt nõudmustetasemelt rohkema-arvulises, maitset vähemhelltatud lugejaskihis, kus aine populaarne suupärasus koos esituse lihtsa ladususega katab edukalt kujunduse pingsuse ja tiheduse vajakuse ning põnevussüsteemide aegunud laad ja vähenõudlik koostus ei sega ilmsüütut sühtumist. Järelromantiliselt armastavad taluneidised ja aumeestest hobusevargad, lapseliselt ustavad toapoised mandunud ja julmade parunipreilidega, intriigiosavad ja kombekarmid seltskonnatugelest pastorid, samuti kui grotesksed sotsialistidest arstid oma isetatud noorte naisassistentidega, kogu see balti kultuuritagamaa seltskond, selle toed ja vaheseinad on kattunud juba 40-aastase minevikuga, kuivõrt realistlik motiveering ja menetlus küsimusse tulevad Eduard Wilde varasemais kujundusviisides. Ometi huvi ja maitse teatava ümberkõhaldamisega — kirjandus- ja kultuurilooliselt seadmelt — käsitledav valimik, eriti paremas osas, on praegugi veel küllaltki huvitav ja mõnus lugeda.

¹) Fischer, J. B., Versuch einer Naturgeschichte von Livland. II Aufl. Königsberg, 1791.

Kunstis käsitööline, silendaja ja viimistleja pole vanameister Wilde olnud, vähemalt mitte oma varem asunud tootmisjärgus. Teosed on tal tulnud spontaanselt, jagamatust valangust. Sellepärast on hiljemini raske neis midagi muuta, silendada stiililisi pisiarvandeid, kohendada pinnapoolt, muutmata põhja. Kujundusviiside ja vahendite ja keele 40-aastase arenemise järgi on valimikus esindatud teoste ümbertöötus pidanud piirduma kunstiväärtuselt üsna pealiskaudsega — peaaesjalikult siirmitsega ametlikku ortograafiasse, mõndakorda isegi ebastunud sõnaasendustega. Teose kirjanduslikku väärtust see palju ei tõsta, kui vana-vaimulises töös 1894 *ajasivad* asemel loeme 1933 *ajasid*, *peidmees* asemel *peigmees*, *naene* asemel *naine*, *patranud* asemel *plāranud*, *erutust äraatavat* asemel *kõmulist*, *oberst* asemel *väe-ülem*, *tohter* asemel *doktor* j. m. s. Otsekõnedes, repliikides, kus keeletarvitust peab iseloomustama kõnelejat, on kindlasti ebakohane lasta küüdimehel või postipoisil tarvitada *omasin* endise *mul oii* asemel, samuti talu pulmarahvas ei ütleks praegugi kurjategijast *roimar*, vaid enam juba *masuurikas* (nagu esineb 1898 sõnastuses) ja tavaline poe-emand ehk kõnetab veel praegugi arsti *tohter*, mitte *doktor* (mis esineb parandatud tekstis). Küsitava stiiliparemusega on sedaliiki parandused kuj mainitud endise *nimetatud* asemel, *kinnetega* endise *tõteteadmistega*, *väe-ülem* endise *oberst* asemel (viimane just konteksti pärast). Ja grotesksetki situatsiooni arvestades ei saaks eelistada praegust *Asila vastu* lõpplahendust „vajutas talle oma maasikavärsked neitsihuuled kolm laksuvat korda suu peale“ endisele lihtsamale ja ilmekale „andis talle kolm kõige värskemad musu“. Stiilijõustavaks ja lugemist tõhustavaks ning hõlbustavaks paremuseks uues redaktsioonis on la userütmiline ümbertöötus. Esitrukkide ilmumisaajast praeguseni oleme omandanud tunduvalt teissuguse kogukujutluste liigendamise osakujutlusiks ja osakujutluste liitmiskäigud, endise rõhustamine ja lausehääldamine on paigalt liikunud, eriti liitajaliste verbide tarvituses, öeldise paigutuses. Üldse on sõnajärjekord muutunud selle aja kestel paindlikumaks, tõlgenduse ja ilminduse suhtes kasustatavamaks, stiilirakenduslikumaks. (Võrreldagu 1898 „...et ta enda nüüd soovi täidmineku pärast väga õnneliku tunda olevat“ 1933. a. „et ta tundvat soovi täidmineku pärast enda nüüd väga õnneliku olevat“, mis muide polegi kõige osavam käik.) Lausestruktuurilised kohendused on uue väljande vastuvaidlematuid stilistilisi paremusi.

Valitud ja ühte kogusse koondatud, trükitehniliselt korralikult — heal paberil, puhtas trükis — välja antud, õigekeelsuselt tänapäevaste nõuetele kohaldatud ja lausestuselt stiilikumaks tehtud, peaksid valimiku novellid ja jutustised unustusest tõusma uuesti ja huviga loetavaiks — ja mitte ainult pieteedist, vaid neisse suletud huvitavusest.

Osv. Kukkur.

August Tõnurist: Novelle ja miniatüüre. Boheemlasryna kirjastus Narvas 1933. 36 lk.

Õpetaja ja seltskonnategelane Aug. Tõnurist on ajaloosisuliste raamatute kõrval avaldanud ka ilukirjanduslikke: 1909. aastast alates on talt käesolev juba viies kogu lühiproosat. Kuigi praegune pealkiri on üsna väheütlev, võiks see olla veelgi ebamäärasem. Umbes *Pudemed*, sest siin on mõtte ja tunde vähenõudlikkude kildudega täidetud katkendlikult lehekülgi 15 eri pealkirja all. Nende pudemete vorm ega sõnastus pole millegagi esileküündiv; pole ka juhtimas ja keskendamas mingit tugevamat ideed. Lookesed ja meeolupildid on saanud alguse inspiratsioonist, mis võib tabada paljusid, kes käivad ringi tundlikumalt.

Viimasest võib küll järgneda autorile üsna meeldiv nähtus: vähem arenenud lugejate hulgas, kellel ka ideeliselt eeldusi vastuvõtuks, võib

raamat äratada sümpaatiaid, sest ta vastab teatavale algelisele arusaamisele luulest. On paljusid, kes luule põhilisema tunnusena näevad hinge hellaksminemist mõne elunähtuse, loodusevaate jne. mõjul, mis siis võib areneda meeleliigutuseks — „imeliseks, arusaamatuks, ülemaks maa peal“.

Leheküljel 13 lausutakse: „„Luule“, miks sa nüüd oled nii jõuetu?! Kui kellelgi teisel pole võimu ega väge peletada rongakuju mu ukse kohalt ajutiseltki, siis sinul seda imeväge ikkagi on.“ „Rongakuju“ alla võib teatava meelevaldsusega viia Tõnuristi mõtte ja tunde pudemete tagasein: maailmasõda oma inetustega, inimeste toorus, elu karedus, töö, vaev, sompus ilm jne. Teise pilguga vaadates võib neid küll võtta kui elu reaalsust, mille puhul ei tarvitse tunda pigistust hinges, kuid mõnedki vaatavad esimesel võimalusel ikkagi „poetilise“ pilguga ja tunnevad valu südames ja mõttepisteid peas. Veel õilsam on, kui tunde liigutuse põhjustajaks on mingi kaunim nähtus: mai-õhtu, tütarlaps, saatuslik elu paratamatus. Meelt ülendavas tundeliigutuses leitakse peituvat elu tõeline valguspool, ning seda peab õilistama luule, mis imeväega peletagu „rongakuju“.

Need on üsna algelised liigutused inimese hinges, neid meie ei taha enam arvestadagi. Ometi õigustab see panema oma tunde ja mõtte pudemeid paberile ning avaldama trükis ja leidub ka lugejaid, kes seda hindavad, kuigi üldkirjanduslikult tasemelt võttes pole raamatukesel mingit püsivamat tähendust. Nõnda tekib meile palju ilukirjandust, millest suurem osa jääb paberilehekestele.

A. Tõnuristi pudemed on kirjutatud mitme aja kajastusena, enamik neist on märgistatud maailmasõja-aastatega 1914—17. Oleks avaldanud umbes selliseid keegi noor, siis oleks olnud muidugi põhjust nii mõndagi otsustavalt hukka mõista, et aga need on vanema inimese mälestuskajad, siis see lepitab ja võidab raamatukesele teatavat harulduse huvi.

D. Palgi.

Kaks Hans Aanrud'i noorsoojuttude-kogu eesti keeles.

Kirjastuselt „Valik“ on ilmunud käesoleval aastal kaks noorsoojuttude-kogu tiitlitega „Rebase rahutu suvi“ ja „Tuttmüts ja karvmüts“. Esimeses, 50-leheküljelises raamatukeses (müügihind 80 senti) on kolm juttu („Rebase rahutu suvi“, „Linavästri“ ja „Kirikusõit“), teises, 72-leheküljelises raamatukeses (müügihind 1 kroon) on viis juttu („Tuttmüts ja karvmüts“, „Metstuid“, „Pelle on elus ja tal läheb hästi“, „Kuidas Nordli kanad pidid õppima munemist“, „Väike Marthe“).

Raamatute eestistajaks on Valli Tigane. Et tõlkija isik on nende ridade kirjutajale tundmatu ja ka Hans Aanrud'i teoste originaalid kättesaadamatud, siis ei saa kindlaks teha, kas tõlked on tehtud algkeelest või mõnest muust keelest. Olen võinud võrrelda siiski eestikeelset tõlget H. Aanrud'i saksakeelse tõlkega juttude-kogus „Kroppzeug“, kus leiduvad muude hulgas kõik mainitud kaheksa jutukest, ja leidnud, et V. Tigase tõlge hoidub nendele õige lähedale, kuigi mitte sõnasõnaliselt ja lauseehituslikes üksikasjus. Usun siiski päris kindlasti, et eestikeelne tõlge on tehtud saksakeelsest tõlkest. Sellega ei taha ma teha ei tõlkijale ega kirjastajale erilisi etteheiteid, sest arvatavasti ei ole Aanrud seetõttu kaotanud kuigi palju oma originaalsusest, kuna jutukeste sisu ja ideed, mis on noorsooraamatuis esmajoones tähtsad, on jäänud enam-vähem püsima. Võtame need jutukesed siis sellistena, kui need esinevad eestikeelses tõlkes, ja katsume tungida nende olemusse.

Kui eespool tarvitasin sõna noorsoo-raamat, siis tegin seda teadlikult, sest kõik need jutukesed pole sobivad mitte päris noortele lugejatele, vaid lastele neis aastates, kui nad hakkavad lõpetama algkooli või õpivad keskkooli alamais klasses, millisel arenemisperioodil suhtutakse inimestesse, loomadesse, loodusesse ja elunähtustesse juba kritiseerivalt ja otsitakse eluavaldistelt teatavaid põhjuslikke jooni. Et hästi mõista ja nautida neid jutukesi, peab olema lugejal tagavaraks mõningaid teadmisi loodusteadusest („Rebase rahutu suvi“, „Linavästri“, „Tuttmüts ja karvmüts“, „Metstuvid“, „Kuidas Nordli kanad pidid õppima munemist“), maateadusest (miljöö tabamiseks „Kirikusõidus“, „Linavästri“, „Tuttmüts ja karvmüts“ ja jutukeses „Pelle on elus ja tal läheb hästi“), samuti kogemusi isikute hingeelu alalt („Tuttmüts ja karvmüts“, „Rebase rahutu suvi“, „Pelle on elus ja tal läheb hästi“, „Kuidas Nordli kanad pidid õppima munemist“, „Väike Marthe“) jne.; keel ja stiilgi on niivõrt konstrueeritud, et tundub nooremale lugejale raskepärasesena; loodusekirjeldisi võib soovitatavate tagajärgedega nautida vaid rohkem arenenud lugeja. Mitmed neist jutukestest on heaks illustreerimismaterjaliks koguni kooli loodusloo-, kõlblusõpetuse- (usuõpetuse-) ja pisut maateaduse-tundideski.

Jutukeses „Rebase rahutu suvi“ annab autor meeltesse sööbiva läbilõike metsaelanikkude elamishuvideist, rebase koopaelust, rebase kavalusest ja rebaste hingelaadist üldse, kõrvutades kõige selle kasvavate poisijõnglaste hingeilmaga, mis avaldub siin poisikeste seiklusihas, naiivses tragiduses ja pingutuste püsivuses. Lugu vestab sellest, kuidas kaks külapoisikest leiavad juhuslikult rebase pesa-augu ja kuidas rebane imestamisväärselt leidlikkusega avatleb poisikesed teisale, nii et rebane võib segamatult, kuigi teatava rahutustundega, üles kasvatada pojad endises koopas.

Praeguvaadeldud jutule õige lähedal miljöölt, ideelt ja metselanikkude hingelaadilt on jutuke „Metstuvid“. Jällegi kerkivad esile metsmaastikud, metslindude elu ja nende erinevad iseloomud (tuvid, varesed jt.), samuti huvide kokkupõrked lindude ja inimestega. Lahkuminekuud eelmisest jutust on siiski tegevustiku arenemises, mis kannab traagilisuse ilmet: pesitseva noore tuvipaari hävitab inimene ja tuvide täiskasvanud pojad saavad varestele roaks.

Jutu „Linavästri“ tegevuskoha miljöö erineb küll eelmainitud juttude omast (tegevus sünnib põhjamaa metsmaastikkude asemel mägikarjamaal), kuid oluliseks ainealaks on siingi lindude ja loomade hingeelu, vähem tähtsalt inimese eri kalduvused. Vastastikune võitlus kujuneb selles jutus linavästrikuupaari ja kärbi vahel, kusjuures võitjaks jääb västrikuupaar. Vesteliselt on huvitavalt edasi antud ülevaade linavästrikuu elust, pesitsemisest, toitumisviisidest, kevadistest ja sügisestest rännakuist Egiptusest põhjamaandril ja siit tagasi; samuti on õnnestunud tabatud kärbi karakterijooned ja tema elamisviis. Ei ole vähem väärtuslik ka elu kujutamine mägikarjamaal suvel.

„Tuttmüts ja karvmüts“ erineb juba tunduvalt kolmest esimesest jutust. Siin on huvikeskuseks täiskasvanuna esineda tahtva külapoisike hingeelu, kuid selle kõrval pakutakse ka huvitavaid looduspilte Norra mäe-aasadest talvel ja sealelutsevate jäneste ning rebaste saatuslikest seiklustest. Jutustus on õige tahe ja humoorikas.

Jutuke „Väike Marthe“ on ses mõttes eelmise jutukesega sarnane, et siin esineb ka peategelasena teadvusetuse-east välja jõudev rikkumatu iseloomuga laps, kes tahab oma arusaamise kohaselt korda saata heategu ja tasa teenida oma lapselikkude eksimust. Jutukeses kerkib esile ilus emaarastuse-idee, mille kõrval ei jää palju taha oma süü

tundmise ja loodusearmastuse-ideed. Jutuke on haruldaselt meeleoluline, kaasakiskuv ja põnev.

Lugu „Kuidas Nordli kanad pidid õppima mune- mist“ on looduslooliselt huvitav, puudutades linnutõu algomaduste ümbermuutumist eri kasvutingimustes ja -miljööös, kuid teisest küljest on siin leidnud kujutamist uudishimuliku ja süütult-kelmika poisikese hinge- elu. Kahjuks on lõpplahendus pisut labasevõitu.

Häid maastikulisi ja ilmastikulisi pilte pakuvad kaks ülejäänud juttu. Ometi on domineerivaks alaks neis inimeste vahekordate kujutamine.

Jutus „Kirikusõit“ on vastastikku intriige kerimas ühelt poolt kaks kogukonna hoolealust — vanake Ola ja poisike Jens — ja teiselt poolt toorakas ja iseteadev talusulane Kraakaaper. Lugu lõpeb Kraa- kaaperi allajäämisega ja õigluse võidulepääsuga. Jutt on pedagoogiliselt hästi mõjuv, seejuures siiski tendentsitu.

Jutt „Pelle on elus ja tal läheb hästi“ käsitleb rootsi sõjavangide elu Norras ja kandub tegevusajalt tagasi ligikaudu sada aastat ühte Norra ja Rootsi vahelisse sõja-perioodi. Selles jutus on esitatud tagasihoidlikult, kuid siiski kaasakiskuvalt kojuigatsuse- ning koduarmastuse-idee, samuti humaansuse-idee. Teisest küljest tasakaa- lustavad neid ideid elupraktilisuse motiivid ja noorusliku armastuse ideed. Seegi jutt on elamusrikas ja hingeeluliselt kõitev.

Kõne all olnud raamatute keeleline külg on laitmatu, välja arvatud mõned juhulised trükivead. Ka tehniline külg on rahuldav.

Lookesed jätavad kõik õige sümpaatliku mulje, nad on kirjandus- likult tõsise väärtusega ja neid võib soojalt soovitada kooliraamatu- kogudele.

Aug. Raud.

Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat VII (1931). Sihtasutis „Eesti Rahva Muuseum“. Tartu 1932. 141+8 lk., 87 joon.

Meie filoloogilistest teadustest huvitatu raamaturiiulil hakkab ikka kehakamaks paisuma peajasjalikult kodumaa rahvateadusele pühendatud sari „Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat“. 1925—1932 on võrreldes suure täpsusega aastati ilmunud nimetatud väljaande kõide. Arvestades meie rahvateadlaste, aga ka naaberladel töötajate suhteliselt väikest hulka, on iga-aastase, kõigepealt teadusliku sisuga trükitoote ilmuta- mine tunnistuseks sel alal tehtavast küllalt intensiivsest tööst. Tõsi küll, vahel on kohase kaastöö puudusel Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamatus avaldatud ka puudulikumat läbitöötatud algajate-töid. Üldiselt on ERM-i Aastaraamat püsinud siiski teadusliku eri-väljaande tasemel, ja viimased köited mahutavad rõõmustaval viisil ikka enam eriteadlaste kaalukamaid originaal-uurimusi. Erialalise väljaandena, aga samuti oma objektiivse sisuväärtuse poolest on ERM-i Aastaraamat leidnud üldist tunnustust ka välismail¹⁾, seda enam, et meie naabermail, näiteks koguni Soomes, Lätis ja Leedus, senini on puudunud rahvateadusele määratud eri-ajakiri.

ERM-i Aastaraamatu viimane (VII) kõide, mis on pühendatud Tartu ülikoolile selle 300-a. kestuse puhul, sisaldab kogu väärtuslikke kirjutisi ning uurimusi meie rahvuslike teaduste alalt. M. J. Eisen annab pikemas artiklis peajasjalikult deskriptiivse ülevaate eesti kosja- dest ning nendega ühenduses olevaist kombeist. Muidu suhteliselt tihe-

¹⁾ Vrd. näiteks: Bulletin du Musée National d'Ethnographie de Sofia VIII—IX, lk. 308 jj. — Fataburen (Stockholm) 1930, lk. 47. — Folk-Lore (London) XXXIX, lk. jj., jm.

das kirjutises mõjub segavalt kronoloogilise raamistiku puudumine, mistõttu ilmselt lähemast minevikust pärandunud kombed leiavad kirjeldamist kõrvuti vanematega (tõmbamine jt.).

Tähtis, kahtlemata rahvusvahelise huviga, on R. Indreko poolt Narva-Siivertsis all väljakaevatud kiviaegsete võrgujäänuste leid ning käesolevas ERM-i Aastaraamatus selle kohta tema poolt avaldatud kirjutis. See on esimene sellesisuline leid Eestist ning kolmas Baltimailt. Nimetatud õnnestunud väljakaevamistega ja kaevamistulemuste üksikasjalise läbitöötamise ning avaldamisega on R. Indreko tunnustatavalt laiendanud meie teadmisi nii kodumaa kui ka naabermaade kiviaja kohta. Kahju ainult, et R. Indreko kirjutab võrdlemisi raskepärases stiilis, mille all kohati kannatab koguni esitise selgus.

G. Ränk kirjeldab lühemas artiklis kalade säilitamist ning konservimist Peipsi ranniku külades. Peasajaliselt deskriptiivne, on kirjutis huvitav oma uudse, senini meil vähe käsitletud aine tõttu.

I. Manninen'i poolt avaldatakse kriitiline loend eesti rahvariete pildististest välismaa kirjanduses möödunud sajandil. Ehkki Eestist juba mõnda aega ära, on I. Manninen rõomustaval viisil ometi mahti leidnud teha kaastööd ka sesse ERM-i Aastaraamatu köitesse. Tema poolt avaldatud nimestik on väga väärtuslikuks juhteks kõigile neile, kes on huvitatud eesti rahvarõivaste ajaloo, kuigi nimestik ei pretendeeri, nagu ka autor ise mainib, täielikkusele. Lisaks 36-e välismaise teose tsiteeringule on Manninen'i kirjutises avaldatud 16 reproduktsiooni neis töis leiduvaist eesti rahvarõivaste pildististest.

Viimane, suhteliselt mahukas (32 lk.) kirjutises ERM-i Aastaraamatus on H. Kurrikult. See käsitleb kõlavööd ning kõlavöö tehnikaga sarnaseid tekstiiltehnikaid Eestis. Kirjutises antakse hea ning üksikasjaline ülevaade eesti kõlavöö tehnikast üldse ja samuti selle praegusest laikust Eestis; lisaks peatutakse lühidalt selle tehnika ajaloo juures meie kodumaal. Kirjutise lõpul on erilise käsitluse osaliseks saanud mitmesugused muud tehnilised menetlused, mille saadustel on kõlatehnika saadustega välist sarnasust. Tekst ning hulk tehnilisi skitse näitavad, et autor on suure hoolega süvenenud tema poolt käsitletud aine rikkumise ning faktiliselt valitseb seda. Mitmes üksikasjas korrigeerib autor senini valitsenud käsitlusi; eriti tuleb rõhutada autori poolt selgitatud keerukat palmitsemismenetlust kanga servadel. Küsitav on, kas oleks maksanud nimetada, kas või kaheldeski, mitmete teiste tekstiiltehnikate nagu palmitsemise, kudumise ja heegeldamise üksikuid viise kõlatöö jäljenduseks. Sarnasus on ju kõigepealt ainult väline, nimelt valmistöö mustris, nagu seda ka autor ise mainib; vastuoksa on põhjust mõnd lihtsamat tekstiiltehnikat, nagu palmitsemist, pidada geneetiliselt kõlatehnikast vanemaks.

Kokku võttes tuleb kõnealust ERM-i Aastaraamatu köidet pidada sisult nii huvitavaks kui väärrikaks. Köite lõppu on lisatud artiklite kaunis üksikasjalised võõrkeelsed referaadid. Kahju, et võõrkeelena on nii käesolevas kui ka ERM-i Aastaraamatu varemajal köites tarvitatud ainuüksi saksa keelt, mida ühelt poolt saksa keele piiratud ulatuse tõttu rahvusvahelises teaduses ei saa pidada otstarbekohaseks, teiselt poolt on see ühekülgisus omane andma eksslikku kujutlust meie suhetest ning sümboolsust muude väliskultuuridega. Oleks soovitatav, et ERM-i Aastaraamatu referaatides edasi võetaks tarvitusele ka teisi võõrkeeli.

E. Laid.

Põllumajanduslik kuukiri

„AGRONOOMIA“

1933 — XIII aastakäik.

Pää- ja vastutav toimetaja: õp. agr. JAAN METS.

Toimetus: dr. J. Mägi (T. Ülikooli loomakasvatuse professor),
õp. agr. J. Mets (Jõgeva sordikasvanduse heinaosak.
juhataja, Ülikooli õppejõud), A. Käsebier (Riigi
Põllutöö-katsejaama juhataja) ja E. Roger.

Väljaandjad: E. Agronoomide Selts ja Akadeemiline Põllu-
majanduslik Selts.

Toimetus ja talitus Akadeemilises Põllumajanduslikus Seltsis,
Peeter Põllu tänav 5, Tartus, aadress — postkast 126.

„AGRONOOMIA“ on igale kodumaa põllukultuuri arenguga kaasa
sammuda tahtvale põllumajandustegelasele ja tegelikule põllumehele
vältimatuks ajakirjaks.

„AGRONOOMIA“ tutvustab oma lugejaid uemate põllumajanduse
teaduse saavutistega kodu- ja välismail, tuues kodumaa katse- ja
uurimisasutiste tööde kokkuvõtteid katsetegelaste eneste sulest ja
refereerides tähelepanavamaid töid välismaistest põllumajandus-
likest ajakirjust.

Agronoomile, põllutöökooli õpetajale, maatulunduse konsulendile,
kontrollassistendile, tegelikule põllumehele ja kõigile põllumajan-
dusest huvitatuile toob „Agronoomia“ alati uudist.

Toimetuses on veel saadaval alandatud hinnaga vanu
aastakäike alates 1924. a. à 2,50 krooni tükk, terve
komplekt (8 aastakäiku) — 16 kr. Raamatukogud, põllu-
meeste seltsid ja noorte ringid — on viimane aeg nende
muretsemiseks. Neis sisaldub kogu iseseisvusaegse
põllumajandusliku edukäigu ja uurimistöö kokkuvõte.

Nõudke proovinumbreid!

Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid ja ajakirja talitis
Tartu, Peeter Põllu tänav 5, postkast 126.

Tellimishind 3 krooni 50 senti aastas, 1 kroon 75 s. poolaastas.

Tellimiste vastuvõtjatele %%. Nõutage talitiseist tellimiste vastu-
võtu raamatuid! Hakake levitajaiks!